

Ν. ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΗ - Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΚΑΚΑ
Σοφος
Νομιμον

Ν.Κ. ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΩΝ
ΜΕΛΕΤΗΡΑ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΣ
ΑΘΗΝΑΙΣ, 1904

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΤ. ΓΑΤΗΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

1904

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙΣ, 1904

1938 ΔΗΜ

ΝΙΚ. ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗ
ΜΕΤΕΚΠΑΙΔ. ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΠΑΝ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΕΥΘ. "ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΝΕΩΝ,"
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
ΑΘΗΝΑΙ — ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9 ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
1938

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πάν γνήσιον αντίτυπον πρέπει να φέρη την υπογραφήν
ένος τῶν συγγραφέων.

Η. Παναγιώτου

ΤΥΠΟΙΣ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ & ΠΑΥΛΟΥ
ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΛΗΓΗΣ 15

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

Λειτουργική λέγεται τὸ μάθημα ἐκεῖνο, πὸν μᾶς διδάσκει περὶ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεία λατρεία εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῆς πίστεώς μας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοῦτο ἔχει μεγάλην οπουδαιότητα διὰ τοὺς χριστιανούς. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖον νὰ γνωρίζωμεν: α) ποῦ λατρεύεται ὁ Θεὸς (τόπος λατρείας) β) πότε λατρεύεται ὁ Θεὸς (χρόνος λατρείας) καὶ γ) πῶς λατρεύεται ὁ Θεὸς (τρόπος λατρείας).

Θρησκεία καὶ λατρεία

Θρησκεία.—“Ολοι οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ πλεόν ἀμόρφωτοι καὶ ἀπολίτιστοι, πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ φροντίζει δι’ αὐτόν. Ἡ πίστις περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καλεῖται **Θρησκεία**. “Ολοι ὅμως οἱ ἄνθρωποι δὲν πιστεύουν εἰς τὸν ἴδιον Θεόν. Πολλοὶ μάλιστα πιστεύουν καὶ εἰς πολλοὺς Θεούς. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ θρησκεῖαι. Ἡ τελειότερα θρησκεία εἶναι ἡ χριστιανική. Ἡ θρησκεία δηλ. τὴν ὁποίαν ἐφανέρωσεν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς θρησκείας ταύτης καλοῦνται **Χριστιανοί**.

Λατρεία.—Δὲν ἀρκεῖ ὅμως ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ εἶναι κανεὶς καλὸς χριστιανός. Πρέπει τὴν πίστιν τοῦ αὐτοῦ νὰ ἀποδεικνύη μὲ ὠρισμένους ἔξωτερικὸς τύπους καὶ πράξεις. Τὸ σύνολον τῶν τύπων καὶ τῶν πράξεων, πὸν φανερώνουν τὴν πίστιν καὶ τὸν σεβασμὸν μας πρὸς τὸν Θεόν, εἶναι ἡ **Λατρεία**.

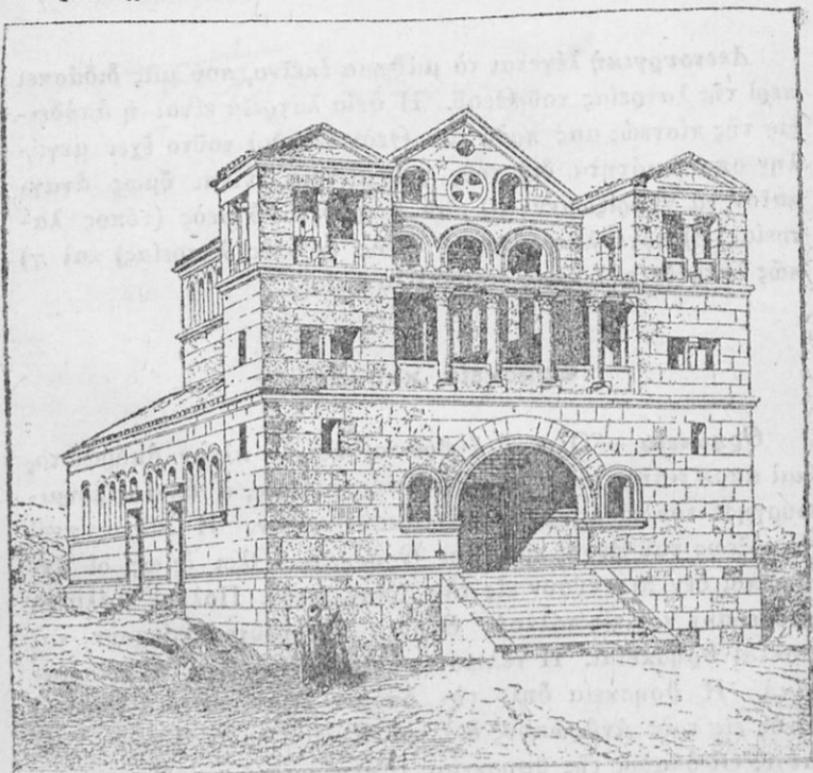
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΟΠΟΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ο ΝΑΟΣ ἢ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

1. Ἱστορία τῶν ναῶν

Ὁ Θεός, ὡς Πνεῦμα, εἶναι πανταχοῦ παρών. Καὶ ἡμπορεῖ ὁ καθένας, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκηται, νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ προσεύχεται πρὸς Αὐτόν. Μεγαλύτεραν ὅμως σημασίαν καὶ

Βασιλική (παλαιὰ ἐκκλησία εἰς τὴν Συρίαν).

σπουδαιότητα ἔχει ἡ κοινὴ λατρεία, νὰ συναθροίζονται δηλ. οἱ χριστιανοί, εἰς ὠρισμένον τόπον καὶ ὅλοι μαζὺ νὰ λατρεύουν τὸν Θεόν. Ὁ τόπος οὗτος εἶναι προωρισμένος δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν καὶ καλεῖται ναὸς ἢ ἐκκλησία.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ κοινὴ λατρεία ἐνώνει τοὺς χριστιανοὺς ὅλους, ὡσάν ἀδελφούς. Διότι ὡς τέκνα Ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Πατρός, τοῦ Θεοῦ, προσεύχονται καὶ λατρεύουν τὸν κοινὸν Πατέρα. Ὁ Θεὸς παρίσταται ἀοράτως ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἀκούει τὴν προσευχὴν τῶν τέκνων Του. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὠνόμασε τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος «Οἶκον τοῦ Πατρός» Του.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, ἐπειδὴ κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, δὲν εἶχον ναοὺς διὰ τὴν λατρείαν των, ὥπως ἔχομεν ἡμεῖς σήμερον. Ὡς ναοὶ ἐχρησιμοποιοῦντο οἰκίαι, αἱ ὁποῖαι ἔτακτοποιοῦντο καταλλήλως ἀκόμη καὶ σπήλαια καὶ ὑπόγειοι κρύπτοι, εὐρισκόμενοι ἐντὸς τῆς γῆν, αἱ περίφημοι *κατακόμβαι*.

Ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ Κράτους, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐξέδωκε τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου (313 μ.Χ.) καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐκτελοῦν ἐλεύθερα τὴν λατρείαν των. Τότε οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἐλεύθεροὶ νὰ κτίσουσιν καὶ ἰδικούς των ναοὺς.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐχρησιμοποίησαν ὡς χριστιανικὰς ἐκκλησίας ἀρχαίους εἰδωλολατρικούς ναοὺς. Εἰς τοὺς ναοὺς αὐτοὺς ἔκαμαν δύο τροποποιήσεις: α) ἔκαμαν τὴν εἴσοδον ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέρος, ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι τὴν εἶχον ἀνατολικά· καὶ β) ἐπρόσθεσαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ μετὰ αὐτὰς τὰ μεταβολὰς οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν ἦσαν κατάλληλοι διὰ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ κτίζουν χριστιανικὰς ἐκκλησίας, καταλλήλους διὰ τὴν λατρείαν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν διάφορα σχέδια κτισίματος τῶν χριστιανικῶν ναῶν, τὰ ὁποῖα καλοῦνται *ῥυθμοί*.

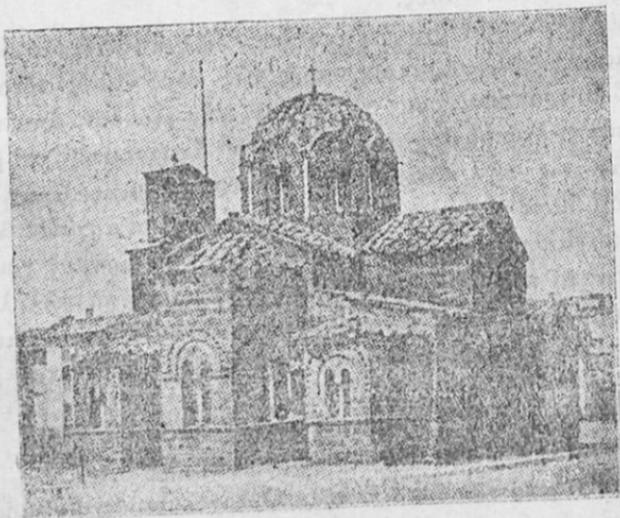
2. Ρυθμοὶ τῶν ναῶν

α) *Ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς*. Ὁ ἀρχαιότερος ῥυθμὸς, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ἐκτίσθησαν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, εἶναι ὁ *ῥυθμὸς τῆς Βασιλικῆς* ἢ ἀπλῶς *Βασιλική*. Ὁ ναὸς ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες ὀρθογώνιον, μὲ μίαν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν. Ἡ στέγη ἦτο ξυλίνη. Μέσα ὁ ναὸς διηρεῖτο με κίονας (κολώνας) εἰς τρία ἢ πέντε μέρη, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο *κλίτη* ἢ *δρομοί*. Τὸ μεσαῖον *κλίτος* ἦτο μεγαλύτερον καὶ ὑψηλότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα. Εἰς τὰ πλάγια ὑπῆρ-

ζον παράθυρα διὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ ναοῦ. Σύμφωνα μετὰ τὸν ῥυθμὸν αὐτὸν ἐκτίσθη ὁ πρῶτος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου (ὁ ὁποῖος κατεστράφη ἀργότερον ἀπὸ πυρκαϊᾶν) καὶ ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐπίσης ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Καθολικῶν, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι ῥυθμοῦ βασιλικῆς.

β) Βυζαντινὸς ἢ ῥυθμὸς Σταυροῦ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (525 - 567 μ.Χ.), οἱ ναοὶ ἐκτίζοντο μετὰ νέον ῥυθμὸν, ὅστις ὠνομάζετο «ῥυθμὸς Σταυροῦ», διότι ὁ ναὸς εἶχε σχῆμα σταυροῦ. Ἡ στέγη ἦτο θολωτὴ καὶ ἔφερε τροῦλλον (θόλος ἢ κουμπές), ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο ἐπάνω εἰς κίονας. Ὁ τροῦλλος ἔφερε μεγάλα παράθυρα διὰ τὰ φωτίζεται ὁ ναός. Σύμφωνα μετὰ τὸν ῥυθμὸν αὐτὸν ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας

Οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι τῶν Ἀθηνῶν. (Τέλειος τύπος Βυζαντινοῦ ναοῦ).

Σοφίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος ναὸς εἶναι πρῶτος πού ἐκτίσθη σύμφωνα μετὰ αὐτὸ τὸ σχέδιον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ῥυθμὸς αὐτὸς ἐκράτησε πολλὰ ἔτη εἰς τὸ Βυζάντιον ὠνομάσθη Βυζαντινός.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, τῆς Καπνικαρέας καὶ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι Βυζαντινοῦ ὄψους. Ὁμοίως καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς εἰς τὴν Πάρον.

Σήμερον οἱ ναοὶ κτίζονται μὲ τὸν λεγόμενον «Νεώτερον Βυζαντινὸν Ρυθμὸν», ὅστις εἶναι μίγμα Βασιλικοῦ καὶ Βυζαντινοῦ ὄψους μὲ θόλους μικροτέρους.

γ) **Γοτθικὸς ὄψους.** Ὁ ὄψους αὐτὸς ἐπεκράτησεν εἰς τὰς χώρας τῆς Δ. Εὐρώπης καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀπὸ τὸν 10ον αἰῶνα μ.Χ. Ὁ ὄψους αὐτὸς ἔχει πολλὰς διαφορὰς ἀπὸ τὸν Βυζαντινόν· αἱ σπουδαιότεραι δὲ εἶναι αἱ ἑξῆς: Οἱ θόλοι καὶ τὰ τόξα δὲν εἶναι ἡμικύκλια, ἀλλὰ τελειώνουν εἰς ὀξείαν κορυφὴν. Ἐπίσης τὰ παράθυρα εἶναι πολλὰ, μακρὰ καὶ στενά, μὲ πολλὰ, μικρὰ καὶ πολύχρωμα τζάμια. Σύμφωνα μὲ τὸν ὄψους αὐτὸν ὑπάρχουν πολλαὶ ἐκκλησίαι εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιοῦτου ὄψους εἶναι καὶ ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία εἰς τὰς Ἀθήνας.

δ) **Ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως.** Ὁ ὄψους οὗτος εἰσήχθη εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα μ.Χ. Εἶναι μίγμα Βασιλικῆς καὶ Βυζαντινοῦ ὄψους. Τὸ κύριόν του γνώρισμα εἶναι κτίρια μεγάλα μὲ προσπάθειαν νὰ φαίνωνται ἐξωτερικῶς ὡραῖα, πολλαὶ στοαὶ ἐξωτερικῶς καὶ πολλὰ παράθυρα εἰς πολλὰς σειράς. Τέτοιου ὄψους εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην.

3. Κύρια μέρη τοῦ ναοῦ

Ὅλοι οἱ ναοί, μὲ ὅποιον ὄψους καὶ ἂν εἶναι κτισμένοι, ὁμοιάζουν μεταξὺ τῶν. Τὸ Ἱερόν ἢ Ἅγιον Βῆμα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται πάντοτε πρὸς Ἀνατολὰς. Διότι καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέτειλεν ὡς Πνευματικὸς Ἥλιος καὶ ἐφώτισε τὸν κόσμον. Ἐπίσης ἕκαστος ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία κύρια μέρη.

1. Τὸ Ἱερόν ἢ Ἅγιον Βῆμα.
2. Τὸν κυρίως ναόν.
3. Τὸν πρόναον.

Τὸ Ἱερόν ἢ Ἅγιον Βῆμα

Τὸ Ἱερόν ἢ Ἅγιον Βῆμα εἶναι τὸ ἱερώτερον μέρος τοῦ

χριστιανικοῦ ναοῦ. Εἶναι ὑψηλότερον ἀπὸ τὸν ἄλλον ναὸν καὶ εἰσέρχεται κανεῖς εἰς αὐτὸ μὲ δύο-τρεῖς ἢ καὶ περισσοτέρας βαθμίδας (σκαλοπάτια). Χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν μὲ τὸ εἰκονοστάσιον καὶ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὸν μὲ τρεῖς θύρας ἢ πύλας. Ἡ μεσαία εἶναι ἡ μεγαλύτερα καὶ καλεῖται *Ὁραία Πύλη*. Τὸ εἰκονοστάσιον εἶναι ξύλινον ἢ μαρμάρινον καὶ στηρίζονται ἐπ' αὐτοῦ αἱ εἰκότες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων. Ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ παραμένουν οἱ κληρικοὶ κατὰ τὴν *θεῖαν λειτουργίαν*.

ΤΙ ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ

1. Ἡ Ἁγία Τράπεζα

Εἶναι τράπεζα τετράγωνος ἢ παραλληλόγραμμος καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς *Θείας Ἐὐχαριστίας*. Κατασκευάζεται συνήθως ἐκ μαρμάρου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ στηρίζεται ἐπὶ ἑνὸς στύλου ἢ ἐπὶ τεσσάρων. Ὁ στῦλος λέγεται καὶ κάλαμος. Συμβολίζει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις ἐθεμελίωσε τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ τέσσαρες στῦλοι συμβολίζουν τοὺς τέσσαρας Ἐὐαγγελιστάς. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ στύλου ἢ τῶν στύλων σκαλίζεται κατάλληλον μέρος καὶ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας τοποθετοῦνται ἐκεῖ λείψανα Μαρτύρων. (Ἁγία λείψανα). Ταῦτα συμβολίζουν ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων ἐστερεώθη ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία. Μετὰ τὰ ἐγκαίνια ἡ Ἁγία Τράπεζα σκεπάζεται μὲ ἱερὰ ἄμφια (κατασάρκιον), τὰ ὁποῖα ἐνθυμίζουν τὴν καθαρὰν σινδόνην, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωσήφ ἐτύλιξε τὸν νεκρὸν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἁγία Τράπεζα ὀνομάζεται καὶ *θυσιαστήριον*, *θυσιαστήριον ἅγιον*, *τράπεζα μυστικὴ*, *τόπος Θεοῦ* κ.ἄ. καὶ συμβολίζει τὴν τράπεζαν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τοποθετεῖται τὸ *ἀντιμήριον*, τὸ *Ἱερὸν Εὐαγγέλιον* καὶ τὸ *Ἄρτοφόριον*. Ἄλλο τίποτε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τοποθετῆται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον περιέχει τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ *ἀντιμήριον* εἶναι τετράγωνον ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἀγιάζεται κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ. Ἐπάνω εἰς αὐτὸ εἶναι ζωγραφισμένη ἡ ταφὴ τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας

του αἱ εἰκόνας τῶν Εὐαγγελιστῶν. Ἐπὶ τοῦ ἀντιμηνσίου τοποθετεῖται τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Χρησιμεύει δὲ τὸ ἀντιμηνσιον διὰ νὰ ἀντικαθιστῇ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, διὰ νὰ γίνηται ἡ θεία λειτουργία εἰς ἐκκλησίας, πού δὲν ἔχουν ἐγκαινιασθῆ ἢ ὅπου δὲν ὑπάρχει Ἁγία Τράπεζα, ὅπως εἶναι τὰ πλοῖα, τὰ στρατόπεδα κ. ἄ.

Τὸ Ἄρτοφόριον εἶναι θήκη, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν φυλάσσεται ἁγιασμένος Ἄρτος. Ὁ Ἄρτος αὐτὸς ἀγιάζεται κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην καὶ φυλάσσεται διὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ὅταν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τοιαῦται περιπτώσεις εἶναι κίνδυνος αἰφνιδίου θανάτου ἀπὸ ἀσθένειαν, τραυματισμὸν κ. ἄ.

2. Ἡ προσκομιδὴ ἢ πρόθεσις ἢ παρατραπέζιον

Ἄριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ πλησίον τοῦ τοίχου, ὑπάρχει κτισμένη μικροτέρα τράπεζα, ἡ ὁποία λέγεται *κόγχη*, *πρόθεσις*, ἢ *παρατραπέζιον*. Εἰς αὐτὴν προετοιμάζονται τὰ Τίμια Δῶρα (ἄρτος καὶ οἶνος - Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου) διὰ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἀπὸ τὴν πρόθεσιν γίνεταί ἡ ἔξοδος τῶν Τιμίων Δώρων καὶ κατοπιν τοποθετοῦνται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Συμβολίζει τὸ σπῆλαιον καὶ τὴν φάτνην τῆς Βηθλεὲμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος.

3. Τὸ Σκευοφυλάκιον

Εἶναι μεγάλον ξύλινον ἐρμάριον, δεξιὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον φυλάσσονται τὰ Ἱερὰ σκεύη, τὰ ἄμφια τῶν ἱερέων, τὰ λειτουργικὰ βιβλία καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα.

4. Τὸ Σύνθρονον

Τοῦτο εἶναι μία σειρὰ ἀπὸ θρόνους ξυλίνοους ἢ μαρμαρίνοους, ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὅπου κάθηνται οἱ ἄρχιερεῖς. Τὸ σύνθρονον δὲν ὑπάρχει εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας. Μόνον αἱ μεγάλαι ἔχουν, ὅπως ἡ Μητρόπολις τῶν Ἀθηνῶν.

Τί ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ

Ὁ κυρίως ναὸς εὐρίσκεται πρὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος, εἶναι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὅλου ναοῦ καὶ χρησιμεύει διὰ τὰ παραμένον ἐκεῖ οἱ πιστοὶ καὶ τὰ παρακολουθοῦν τὴν θείαν λειτουργίαν. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπάρχουν:

1. Ὁ Ἅμβων. Οὗτος εἶναι ξύλινη ἐξέδρα, εὐρισκομένη εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ὅπου ἀναβαίνει ὁ **διάκονος** καὶ ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ Ἅμβωνος οἱ κληρικοὶ ἢ λαϊκοὶ κηρύττουν τὸν Θεῖον λόγον. Πολλάκις ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος ὑπάρχει περιστέρα, σύμβολον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

2. Ἀπέναντι τοῦ ἁμβωνος καὶ εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ὁ **Δεσποτικὸς Θρόνος** ἢ ἀπλῶς **Δεσποτικόν**. Εἶναι ξύλινον ἢ μαρμάρινον καὶ ἐκεῖ ἀναβαίνει ὁ Ἐπίσκοπος, ὅταν λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν.

3. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου, εὐρίσκονται ξύλινα ἐξέδρα, ὅχι πολὺ ὕψηλα. Ἐκεῖ ἀναβαίνουν οἱ ψάλται, τὰ δὲ βιβλία, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀναγινώσκουν, στηρίζονται εἰς περιστρεφόμενα τραπέζια, τὰ **ἀναλόγια**.

4. **Τὰ σιασίδια**. Εἶναι ξύλινα ἀνάβαθρα, εἰς τὰ ὅποια στέκονται οἱ ἐκκλησιαζόμενοι.

5. Ὁ **γυναικωνίτης**. Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχει δεύτερον πάτωμα, ὅπου μένουν αἱ γυναῖκες καὶ παρακολουθοῦν τὴν θείαν λειτουργίαν.

Ὁ Πρόναος

Ὁ **Πρόναος** εἶναι τὸ μέρος, πού εὐρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν, καὶ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὸν μὲ τρεῖς θύρας. Λέγεται καὶ **νάρθηξ**. Συνήθως ἦτο μία στοά, ἀνοικτὴ πρὸς τὰ ἔξω. **Οἱ κατηχούμενοι** ἔμενον ἐν τῷ κυρίως Ναῷ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἠκούοντο τὰ ἐπανειλημμένα παραγγέλματα: «Ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε, οἱ κατηχούμενοι προσέλθετε κλπ.». Εἰς τὸν **Νάρθηκα** ἴσταντο οἱ προσκλαίοντες, οἱ χαιμαζόμενοι καὶ γενικῶς οἱ ὑπὸ τιμωρίαν διατελοῦντες. Ἔμεναν δὲ ἐκεῖ, ὡς ὅτου ἀνεγινώσκετο τὸ Εὐαγγέλιον. Κατόπιν ἐφευγαν. Σήμερον ὅμως, πού δὲν ὑπάρχουν κατηχούμενοι, ἔχει καταργηθῆ καὶ ὁ **νάρθηξ** ἢ **πρόναος** ἀπὸ ὅλας

σχεδόν τὰς Ἐκκλησίας. Μόνον πρὸ τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει συνήθως ἓν μικρὸν προστέγασμα, τὸ ὁποῖον καλεῖται *πρόπυλον*.

Εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους, πού ὑπῆρχεν ὁ νάρθηξ, ὑπῆρχεν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ κρήνη μὲ ὕδωρ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλύνοντο οἱ χριστιανοί, πρὶν εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναόν. Ἡ κρήνη αὕτη ἐλέγετο *φιάλη*. Ἦτο συνήθως μαρμαρίνη μὲ διαφόρους ἐπιγραφάς. Περίφημος ἦτο ἡ *φιάλη* τοῦ νάρθηκος τῆς Ἀγίας Σοφίας, διὰ τὴν ἐπιγραφὴν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐπ' αὐτῆς.

“ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ.”

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη καλεῖται «ΚΑΡΚΙΝΙΚΗ», διότι ἀναγνώσκεται ἀπὸ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπως καὶ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, χωρὶς νὰ ἀλλάξη ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ ἔννοια.

4. Τὰ Ἱερὰ σκεύη

Εἰς ἕκαστον ναὸν ὑπάρχουν καὶ τὰ λεγόμενα *Ἱερὰ σκεύη*, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ταῦτα εἶναι καὶ τὰ σπουδαιότερα. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς:

1. Τὸ *Ἅγιον Ποτήριον*, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ *Δισκοπέτηρον*. Εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἀπὸ ὅλα τὰ Ἱερὰ σκεύη. Ἐντὸς αὐτοῦ τίθεται ὁ ἡγιασμένος οἶνος, πού χρησιμεύει διὰ νὰ μεταλαμβάνουν οἱ πιστοί. Τὸ *Ἅγιον Ποτήριον* συμβολίζει τὸ ποτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον ἔβαλεν οἶνον ἠυλόγησε καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς του λέγων: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν». (Ματθ. κεφ. ΚΤΣ' παράγρ. 28).

2. Ὁ *Ἅγιος Δίσκος* ἢ *Δισκόριον*. Εἶναι μικρὸς μετάλλινος δίσκος, εἰς τὸν ὁποῖον τίθενται αἱ μερίδες τοῦ ἡγιασμένου Ἄρτου καὶ φυλάσσονται μέχρι τῆς ὥρας τῆς Θείας κοινωνίας. Συμβολίζει τὴν φάτνην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐτοποθετήθη ὁ Ἰησοῦς ὡς βρέφος εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ. Ὁ Ἅγιος Ἄρτος εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον ἠυλόγησε τὸν Ἄρτον καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς Του

λέγων: «Λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ σῶμά του, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

3. **Ἡ λόγχη.** Εἶναι ἓνα μικρὸν μαχαιρίδιον μὲ σχῆμα λόγ-
χης, ποῦ ἡ λαβὴ του καταλήγει εἰς σταυρόν. Μὲ τὴν λόγχην κό-
πτει ὁ ἱερεὺς τὰς μερίδας κατὰ τὴν προσκομιδὴν. Συμβολίζει
τὴν λόγχην μὲ τὴν ὁποίαν, ὅταν Κύριος εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ
Σταυροῦ, «εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχη αὐτοῦ τὴν πλευρὰν
ἔνυξε». (Ἰωάν. Κεφ. ΙΘ' παράγρ. 34). Ἡ λόγχη χρησιμοποιεῖ-
ται μόνον εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

4. **Ἡ Ἀστερίσκος.** Εἶναι μετάλλινος ἀστερίσκος εἰς σχῆμα
σταυροῦ, φέρων εἰς τὴν κορυφὴν του σταυρόν. Τίθεται ἐπὶ
τοῦ Ἁγίου Δίσκου καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ μὴ ἐγγίξη τὸ κά-
λυμμα τοῦ Δίσκου τὸν Ἅγιον Ἄρτον. Συμβολίζει τὸν ἀστέρα,
ὁ ὁποῖος ὠδήγησε τοὺς Μάγους εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ,
διὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν νεογέννητον Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

5) **Ἡ Ἱερὰ λαβίς.** Εἶναι μικρὸν κοχλιάριον, τοῦ ὁποῖου
ἡ λαβὴ τελειώνει εἰς σταυρόν. Χρησιμεύει διὰ νὰ δίδεται ἡ
θεία κοινωνία εἰς τοὺς πιστοὺς.

6. **Τὸ ζέον.** Εἶναι μικρὸν μετάλλινον δοχεῖον, διὰ τοῦ
ὁποῖου χύνεται ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου ὕδωρ ζέον, εἰς
ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος, ποῦ ἔτρεξεν ἀπὸ τὴν
πλευρὰν τοῦ Κυρίου.

7. **Ἡ ἀήρ.** Ὅταν τελειώσῃ ἡ προσκομιδὴ, τὸ Ἅγιον Πο-
τήριον καὶ ὁ Ἅγιος Δίσκος σκεπάζονται χωριστὰ τὸ καθένα,
μὲ ὕφασμα, ποῦ ἔχει σχῆμα σταυροῦ. Κατόπιν καὶ τὰ δύο
μαζὺ σκεπάζονται μὲ ἓνα μεγάλον τετράγωνον ὕφασμα, συνή-
θως μεταξωτόν. Τοῦτο καλεῖται ἀήρ καὶ συμβολίζει τὴν σιν-
δόνην, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωσήφ ἐτύλιξε τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου.

8. **Ἡ σπόγγος.** Εἶναι ἓνας μικρὸς σπόγγος, μὲ τὸν ὁποῖον
ὁ ἱερεὺς σπογγίζει τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ τὸν Ἅγιον Δίσκον.
Μᾶς ἐνθυμίζει τὸν σπόγγον, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ στρατιῶται ἐπό-
πισαν ὄξος τὸν Κύριον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

Ὅλα τὰ σκευὴ ταῦτα χρησιμεύουν ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ
μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ
πολύτιμα μέταλλα συνήθως ἄργυρον καὶ χρυσόν, καὶ φέρουν
ἐπιγραφάς, πολλὰς φορές δὲ καὶ πολυτίμους λίθους. ✠

✠ **Ἄλλα Ἱερὰ σκευή.** Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα Ἱερὰ σκευή, ἀπα-

ραίτητα εἰς κάθε ναόν. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ χρησιμεύουν εἰς ἄλλας ἱεροτελεστίας.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. **Ἡ κολυμβήθρα.** Εἶναι συνήθως κατεσκευασμένη ἀπὸ χαλκὸν καὶ ἔχει σχῆμα λέβητος· χρησιμεύει διὰ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος καὶ συμβολίζει τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος.

2. **Τὸ Μυροδοχεῖον.** Μικρὸν μετάλλινον ἢ ὑάλινον δοχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον φυλάσσεται τὸ Ἅγιον Μῦρον, μὲ τὸ ὁποῖον χρίεται ὁ βαπτιζόμενος.

3. **Ὁ Ἐπιτάφιος.** Εἶναι ὕφασμα πολυτελείας, εἰς σχῆμα ὀρθογώνιον, μὲ ἐπ' αὐτοῦ ζωγραφισμένην ἢ χρυσοκεντημένην τὴν ταφήν τοῦ Κυρίου. Γύρω εἶναι ἡ Θεοτόκος, αἱ Μυροφόροι, ὁ Ἰωάννης καὶ Ἄγγελοι, ποὺ θρηνοῦν διὰ τὰ Πάθη τοῦ Ἰησοῦ. Χρησιμοποιεῖται τὴν νύκτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου. Ὑπάρχουν ἐπιτάφιοι μεγάλης τέχνης καὶ μεγάλης ἀξίας, εἰς διαφόρους χριστιανικὰς ἐκκλησίας καὶ Μοναστήρια.

4. **Τὰ Ἐξαπτέρυγα.** Εἶναι μετάλλινοι ἀκτινωτοὶ δίσκοι, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι σκαλισμένοι ἄγγελοι μὲ ἕξ πτέρυγας, τὰ *Σεραφεῖμ*. Ἐχουν δὲ ἕξ πτέρυγας διὰ τὰ δειχθῆναι ἡ ταχύτης καὶ ἡ προθυμία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὰς λειτανείας καὶ προπορεύονται ὡς θριαμβευτικὰ σύμβολα. Μέσα εἰς τὸν ναὸν τοποθετοῦνται ἀνατολικά τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ Τιμίου Στουροῦ.

5. **Τὰ Δάβαρα.** Εἶναι ὑφάσματα συνήθως μεταξωτά, στηριγμένα ἐπάνω εἰς κοντάρια. Ἐπ' αὐτῶν ὑπάρχουν διάφοροι εἰκόνες ἐκκλησιαστικάι.

6. **Τὸ Θυμιατήριον.** Εἶναι ἓνα μετάλλινον σκεῦος μὲ ἄλυσίδα, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον τοποθετοῦνται ἀναμμένα κάρβουρα καὶ μοσχολίβανον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξέρχεται ἀρωματικὸς καπνός. Μὲ αὐτὸ θυμιάζουν οἱ ἱερεῖς τὰ Τίμια Λῶρα, τὰς Ἁγίας Εἰκόνας καὶ τοὺς πιστούς.

7. **Αἱ Ἅγιοι Εἰκόνες.** Εἰς κάθε ναὸν ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἁγίου, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα φέρει ὁ ναός. Αἱ εἰκόνες αὐταὶ τοποθετοῦνται ὡς

ἔξῃς: δεξιὰ τῆς ὥραιας Πύλης, ὅταν ἡμεῖς βλέπομεν πρὸς ἀνατολάς, τοποθετεῖται ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ. Ἀριστερά, τῆς Θεοτόκου. Μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἡ εἰκὼν τοῦ Προδρόμου καὶ μετὰ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου τοῦ Ναοῦ. Αἱ εἰκόνες μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ ἱερὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια εἰκονίζου. Εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀποδίδεται τιμὴ καὶ ὄχι λατρεία, ἡ ὅποια ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἡ τιμὴ, τὴν ὅποιαν ἀποδίδομεν εἰς τὰς εἰκόνας, νοερῶς μεταβαίνει εἰς τὰ εἰκονιζόμενα Πρόσωπα.

8. **Τὰ κηροπήγια.** Εἰς αὐτὰ τοποθετοῦνται κηρία πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν Ἁγίων, τὰ ὅποια ἀνάπτομεν πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων. Ἀπὸ τὰ κηροπήγια ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχουν τὰ λεγόμενα *δικηροτρίκηρα*, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται μόνον, ὅταν λειτουργῇ ἐπίσκοπος ἢ ἀρχιερεὺς καὶ εὐλογεῖ μὲ αὐτὰ τὸν λαόν. Τὸ *δίκηρον*, συμβολίζει τὴν *θείαν* καὶ *ἀνθρωπίνην* φύσιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ *τρίκηρον* τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

9. **Τὰ λειτουργικὰ βιβλία.** Ταῦτα εἶναι διάφορα ἱερὰ βιβλία, τὰ ὅποια περιέχουν τροπάρια καὶ ἄλλας εὐχάς, αἱ ὅποια ἀναγιγνώσκονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τὰ σπουδαιότερα εἶναι:

α) **Τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον.** Περιέχει τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. Κατὰ Ματθαῖον-Μάρκον-Λουκᾶν-Ἰωάννην,

β) **Ὁ Ἀπόστολος.** Περιέχει τὰς Πράξεις καὶ τὰς Ἐπιστολάς τῶν Ἀποστόλων.

γ) **Τὸ Τυπικόν.** Τοῦτο ὀρίζει τὴν τάξιν ἐκάστης ἀκολουθίας.

δ) **Ἡ ὀκτώηχος.** Περιέχει τροπάρια τονισμένα εἰς τοὺς ὀκτὼ ἐκκλησιαστικούς ἤχους (ἤχον α' β', γ', δ' πλάγιον τοῦ α' τοῦ β' τοῦ γ' ἢ βαρὺν καὶ πλάγιον τοῦ δ'). Ἡ ὀκτώηχος λέγεται καὶ παρακλητικὴ.

ε) **Τὰ 12 μηνιαία.** Ταῦτα περιέχουν τὰς ἀκολουθίας τῶν ἀκινήτων τῶν ἑορτῶν ὅλου τοῦ ἔτους. Ἐν βιβλίον διὰ κάθε μῆνα.

στ) **Τὸ Τριώδιον.** Περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν κινητῶν ἑορτῶν, αἱ ὅποια εἶναι πρὸ τοῦ Πάσχα.

ζ) **Πεντηκοστάριον.** Περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν κινητῶν ἑορτῶν, ποὺ εἶναι μετὰ τὸ Πάσχα.

η) "Αλλα λειτουργικά βιβλία είναι τὸ *Ψαλτήριον*, τὸ *Εὐ-
χολόγιον*, τὸ *Ὡρολόγιον*, κ.ἄ.

5. Τὰ ἱερὰ ἄμφια

Ἱερὰ ἄμφια λέγονται τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, ποὺ φέρουν οἱ κληρικοί, ὅταν ἱεουργοῦν. Κατ' ἀρχὰς τὰ ἄμφια ἦσαν ἀπλᾶ, ὅπως ἀπλᾶ εἶναι καὶ τὰ καθημερινὰ ἐνδύματα τῶν κληρικῶν, ὅταν δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς ἱεροτελεστίας. Ταῦτα εἶναι ἀπλᾶ ἐνδύματα χρώματος μαύρου. Τὰ ἄμφια ὅμως, ποὺ φοροῦν οἱ κληρικοί κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἶναι πολυτελῆ καὶ ἰδιαίτερα διὰ κάθε ἱερατικὸν βαθμὸν.

Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης εἶναι τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου. Ἐκαστος βαθμὸς ἔχει καὶ ἰδιαίτερα ἄμφια, τὰ ὁποῖα τὸν διακρίνουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

α) Τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ διακόνου

Ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. *Τὸ Σιχάριον.* Εἶναι χιτῶν μακρὸς ἕως τὰ πόδια, μὲ χειρίδας ἀπὸ ὕφασμα λινόν, συνήθως χρώματος λευκοῦ. Σιχάριον φοροῦν καὶ ὁ Πρεσβύτερος καὶ ὁ Ἐπίσκοπος.

2. *Τὰ ἐπιμανίκια ἢ ἐπιμάνικα.* Μὲ αὐτὰ περιβάλλεται τὸ κάτω μέρος τῆς χειρὸς καὶ κατασκευάζονται ἀπὸ πολυτελεῆς ὕφασμα φέρουν χρυσοκεντήτους σταυροὺς ἢ ἄλλας εἰκόνας. Συμβολίζουν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

3. *Τὸ Ὠράριον ἢ Ὁράριον.* Εἶναι ταινία, τὴν ὁποίαν φορεῖ ὁ διάκονος ἐπάνω ἀπὸ τὸ σιχάριον. Διπλώνεται ἀπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ τὰ ἄκρα του κρέμονται ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω. Συμβολίζει τὰς πτέρυγας τῶν Ἀγγέλων. Εἶναι τὸ διακριτικὸν ἄμφιον τοῦ διακόνου.

β) Τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ πρεσβυτέρου.

1) *Τὸ σιχάριον.* Ὅμοιον μὲ τοῦ διακόνου.

2) *Τὰ ἐπιμανίκια.* Ἐπίσης ὅμοια μὲ τοῦ διακόνου.

3) *Τὸ ἐπιτραχήλιον ἢ περιτραχήλιον.* Εἶναι στενὸν καὶ μακρὸν τεμάχιον ὕφασματος, τὸ ὁποῖον κρέμαται ἀπὸ τὸν

λαιμόν τοῦ ἱερέως. Φέρει κεντημένους σταυρούς καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος ἔχει κροσσούς. Χωρὶς αὐτὸ ὁ ἱερεὺς δὲν δύναται νὰ ἱεουργήσῃ. Συμβολίζει τὴν Θεϊαν χάριν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἱερέων εἰς τὸν Χριστόν.

4) Ἡ **Ζώνη**. Εἶναι λωρὶς ἀπὸ χρυσοκέντητον συνήθως ὄφασμα, τὸ ὁποῖον φέρει ὁ ἱερεὺς γύρω ἀπὸ τὴν μέσην του. Ἐμπρὸς κουμβώνει μὲ ἀργυρᾶς ἢ χρυσαῖς πόρπας. Συμβολίζει τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἱερεὺς, διὰ νὰ εἶναι ἄξιος νὰ ἐκτελῇ τὰ ἱερά του καθήκοντα.

5) Τὸ **Φαιλόνιον** ἢ **φελόνιον**. Εἶναι τὸ διακριτικὸν ἄμφιον τῶν ἱερέων. Ἔχει σχῆμα ἐπανωφορίου χωρὶς μανίκια καὶ τὸ φορεῖ ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τὴν κεφαλὴν. Σκεπάζει τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως καὶ τὸ στῆθος. Τὸ ἔμπροσθιον μέρος ἀνασηκῶνεται διὰ νὰ μένουσιν ἐλεύθεραι αἱ χεῖρες.

6) Τὸ **ἐπιγονάτιον**. Τοῦτο φέρεται μόνον ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους ἱερεῖς (Οἰκονόμος, Ἀρχιμανδρίτης). Εἶναι ὄφασμα τετράγωνον, τὸ ὁποῖον κρέμαται ἀπὸ τὴν ζώνην ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ γόνατος. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει χρυσοκέντητος σταυρὸς. Οἱ Ἐπίσκοποι φέρουν ἐπιγονάτια μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως.

7. Ὁ **ἐπιστήθιος σταυρὸς**. Εἶναι σταυρὸς ἀπὸ ἀργυρον ἢ χρυσόν, ὁ ὁποῖος κρέμαται ἀπὸ τὸν λαιμόν καὶ φθάνει ἕως τὸ στῆθος. Τοῦτον φέρουν μόνον οἱ ἀξιωματούχοι ἱερεῖς. ✕

γ) Τὰ ἱερά ἄμφια τοῦ ἀρχιερέως

(Ἐπισκόπου, Μητροπολίτου)

1. **Σιχαρίον, ἐπιμανίκια, ζώνη, ἐπιτραχήλιον, ἐπιγονάτιον καὶ σταυρὸς**, ὅπως τῶν ἱερέων.

2. Ὁ **Σάκκος**. Εἶναι χιτῶν, ὁ ὁποῖος φθάνει κάτω τῶν γονάτων καὶ μὲ κοντὰ μανίκια. Κατασκευάζεται ἀπὸ μεταξωτὸν ὄφασμα καὶ εἶναι χρυσοκέντητος.

3. Ὁ **Ῥμοφόριον**. **Μέγα καὶ Μικρόν**. Εἶναι ἄμφιον ὄχι πολὺ μακρὸν καὶ στενόν, τὸ ὁποῖον φέρει ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τοὺς ὄμους του, ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἄλλα ἄμφια. Κατασκευάζονται ἀπὸ λευκὸν μάλλινον ὄφασμα καὶ φέρει χρυσοκέντητους Σταυρούς. Συμβολίζει τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀρχιερέως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ.

4. **Ἡ Μίτρα.** Εἶναι κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἀρχιερέως. Εἶναι στολισμένη με πολυτίμους λίθους καὶ χρυσόν. Γύρω ἀπὸ τὴν βάσιν του, ἡ ὁποία εἶναι χρυσοῦ, ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν καὶ ὁ δικέφαλος ἀετός. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχει ἀδαμαντοκόλλητον σταυρόν.

5. **Ὁ Μανδύας.** Εἶναι πολυτελὲς ἄμφιον, με χρῶμα βαθὺ ἰώδες, τὸ ὁποῖον φέρει ὁ ἀρχιερεὺς, ὅταν δὲν ἱερουργῇ, ἰδίως κατὰ τοὺς ἑσπερινοὺς καὶ πρὸ τῆς θείας λειτουργίας.

6. **Ἡ Ποιμαντικὴ ῥάβδος.** Ῥάβδος ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, τὴν ὁποίαν κρατεῖ ὁ ἐπίσκοπος (κ. πατερίτσα). Εἰς τὴν κορυφὴν φέρει δύο ὄφεις καὶ εἰς τὸ μέσον σταυρόν. Οἱ ὄφεις συμβολίζουν τοὺς ὄρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς τῆς θρησκείας, τοὺς ὁποίους ἀποδιώκει ἡ δύναμις τοῦ Σταυροῦ.

7. **Τὸ ἐγκόλπιον.** Μαζὺ με τὸν ἐπιστήθιον Σταυρόν οἱ ἀρχιερεῖς φέρουν ἐπὶ τοῦ στήθους, κρεμασμένον με χρυσοῦν ἀλυσίδα ἀπὸ τὸν λαιμόν τὸ ἐγκόλπιον. Εἶναι σημεῖον τῆς ἀρχιερατικῆς ἐξουσίας. Ἐχει σχῆμα περίπου κυκλικόν με τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΟΤΕ ΛΑΤΡΕΥΕΤΑΙ Ο ΘΕΟΣ

Περὶ ἐορτῶν

Ὅταν ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Μωϋσέα τὰς δέκα ἐντολὰς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, διὰ τῆς τετάρτης ἐντολῆς ὥρισεν ὅπως ἡ ἑβδόμη ἡμέρα ἐκάστης ἑβδομάδος, τὸ Σάββατον, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία, ὡς ἡμέραν ἀφιερωμένην εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ ὥρισε τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία ἔγινε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν. (Κυριακὴ=ἡμέρα Κυρίου).

Κατὰ τὴν Κυριακὴν, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ συναθροίζονται εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ προσεύχονται ὅλοι μαζὺ εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς βέβαια εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ ἡμπορεῖ ὁ καθένας, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκειται καὶ ὅποτε θέλῃ, νὰ προσεύχηται εἰς

Αὐτόν. Ἡ κοινὴ ὁμως προσευχὴ μέσα εἰς τόπους προωρισμένους ἀκριβῶς διὰ τὴν προσευχὴν, ἔχει μεγαλύτεραν σημασίαν. Τὸ περιβάλλον τοῦ ναοῦ, αἱ ψαλμοῦδιαι, τὸ θυμίαμα, αἱ ἅγαι εἰκόνες, μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ κάθε σκέψιν καὶ στρέφουν τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν μας πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ κοινὴ προσευχὴ ἐνώνει ὅλους τοὺς χριστιανούς, ὡς ἀδελφούς καὶ τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλους μαζί με τὸν Θεόν.

Ἐκτὸς ὁμως ἀπὸ τὴν Κυριακὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἑβδομαδιαία ἑορτὴ τῶν Χριστιανῶν, ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἔχει ὀρίσει καὶ ἄλλας ἑορτάς. Αἱ ἑορταὶ αὗται γίνονται εἰς ἀνάμνησιν σπουδαίων γεγονότων τῆς ἐκκλησίας μας καὶ πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης Ἐκείνων, οἱ Ὅποιοι προσέφερον μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ἀναλόγως τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον τελοῦνται, αἱ ἑορταὶ διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας :

- α) Εἰς ἀκινήτους ἑορτάς καὶ
- β) Εἰς κινήτας ἑορτάς.

Ἀκίνητοι ἑορταί. Λέγονται αἱ ἑορταὶ αἱ ὁποῖαι συμπίπτουν πάντοτε ὀρισμένην ἡμερομηνίαν, ὄχι ὁμως καὶ ἡμέραν π. χ. ἡ ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἑορτάζεται πάντοτε τὴν ἕκτην (6) Αὐγούστου.

Κινηταὶ λέγονται αἱ ἑορταί, αἱ ὁποῖαι συμπίπτουν πάντοτε τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ὄχι ὁμως καὶ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν π. χ. ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς ἑορτάζεται πάντοτε Κυριακὴν.

Ἀναλόγως δὲ τῶν θρησκευτικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἑορτάζει ἡ τιμῆ ἡ ἐκκλησία μας καὶ τῶν Προσώπων, εἰς τὰ Ὅποια ἀναφέρονται, αἱ ἑορταὶ διακρίνονται :

1) **Εἰς ἑορτάς Δεσποτικὰς.** Αἱ ἑορταὶ αὗται ἔχουσι καθιερωθῆ ἢ εἰς ἀνάμνησιν γεγονότων ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ εἶναι ἀφιερωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

2) **Εἰς ἑορτάς Θεομητορικὰς.** Αὗται ἔχουσι καθιερωθῆ ἢ εἰς ἀνάμνησιν γεγονότων τῆς ζωῆς τῆς Θεομήτορος.

3) **Εἰς ἑορτάς Ἁγίων.** Αὗται ἔχουσι καθιερωθῆ ἢ εἰς μνήμην Ἐκείνων, οἱ Ὅποιοι εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἢ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ συμπίπτουν συνήθως μετὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου Αὐτῶν.

1. ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

α) Ἀκίνητοι δεσποτικαὶ εορταὶ

Αἱ ἀκίνητοι δεσποτικαὶ εορταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς :

1. *Ἡ εορτὴ τῶν Χριστουγέννων.* Ἐορτάζεται καθὲ χρόνον τὴν 25ὴν Δεκεμβρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Βηθλεέμ. Εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας εορτὰς ὅλης τῆς Χριστιανowości. Ἀπὸ τῆς Γεννήσεως δὲ τοῦ Χριστοῦ μετρώμεν τὰ ἔτη.

2. *Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου.* Ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν των ἐγένετο ἡ περιτομὴ τῶν παιδιῶν τῶν Ἑβραίων. Ἡ περιτομὴ εἶχε τὴν θέσιν τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος. Ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν Του καὶ ὁ Σωτὴρ περιετιμήθη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἰησοῦς. Ἡ εορτὴ αὐτὴ συμπίπτει τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους.

3. *Τὰ Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια ἢ Φῶτα.* Ἐορτάζονται τὴν 6ην Ἰανουαρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην. Καλεῖται δὲ ἡ εορτὴ Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια, διότι κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Κυρίου ἐφανερώθησαν τὰ Τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Πατὴρ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὠνομαζε τὸν Ἰησοῦν Υἱὸν ἀγαπητόν, ὁ Υἱὸς ἐβαπτίζετο καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς περιστερὰ ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς Του. Φῶτα λέγεται ἡ εορτὴ, διότι κατ' αὐτὴν ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι. Ἡ συνήθεια αὐτὴ ἐκαλεῖτο *φῶτισμα ἢ φωτισμός* καὶ διατηρεῖται εἰς πολλὰ μέρη ἀκόμη καὶ σήμερον.

4. *Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ.* Ἐορτάζεται τὴν 2αν Φεβρουαρίου ἐκάστου ἔτους, 40 ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἡ Θεοτόκος ὠδήγησε τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν Ναόν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη ὁ Προφῆτης Συμεὼν. Ὁ Συμεὼν εἶχε παρακαλέσει τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἀποθῆνῃ, ἂν δὲν γεννηθῆ ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου καὶ ὅταν ἐκράτησε τὸν Ἰησοῦν εἰς τὰς χεῖράς του εἶπεν: «Νῦν ἀπολύεις τὸν δαυλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμα σου ἐν εἰρήνῃ».

5. *Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.* Ἐορτάζεται τὴν 6ην Αὐγούστου. Ὀλίγον χρόνον πρὶν ἀπὸ τὸ Πάθος, ὁ Ἰησοῦς παρέλαβε τὸν Πέτρον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἀνέβηκεν εἰς τὸ

δρος Θαβώρ καὶ μετεμορφώθη ἐκεῖ ἐμπρός των. Καὶ τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἐνδύματά μου ἔγιναν λευκά, ὅπως τὸ φῶς. Συγχρόνως ἐφάνησαν πλησίον τοῦ Χριστοῦ ὁ Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, οἱ δὲ μαθηταὶ του ἐθαύμασαν καὶ ἔκρυψαν τὰ πρόσωπά των ἐκ φόβου. (Ματθ. κεφ. ΙΖ' παράγρ. 1-9).

6. **Ἑορταὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.** Εἰς τὰς Δεσποτικὰς ἑορτὰς κατατάσσονται καὶ ἑορταὶ γενόμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ ἱερώτερον σύμβολον τῆς Χριστιανωσύνης. Ἐπ' αὐτοῦ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὁ Τίμιος Σταυρὸς τιμᾶται ἐξαιρετικῶς διὰ πέντε ἑορτῶν κατ' ἔτος. Αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) **Ἡ εὐρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.** Ἑορτάζεται τὴν 6ην Μαρτίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἁγία Ἑλένη εὗρεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸν Τίμιον καὶ Ζωοποιὸν Σταυρόν. Μετὰ μακρὰς καὶ κουραστικὰς ἐρεῦνας εὐρέθησαν τρεῖς Σταυροὶ (τοῦ Κυρίου καὶ τῶν δύο ληστῶν οἱ ὁποῖοι ἐσταυρώθησαν μαζί Του, ὁ δὲ Τίμιος Σταυρὸς ἀνεγνωρίσθη κατόπιν θαύματος).

β) **Ἡ ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.** Ἡ ἑορτὴ αὕτη γίνεται τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους καὶ ἔχει διπλὴν ἀνάμνησιν. Μίαν ὅταν διὰ πρώτην φορὰν ὑψώθη ὁ Τίμιος Σταυρὸς ἐνώπιον τῶν Χριστιανῶν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον Μακάριον μετὰ τὴν εὐρεσίαν του. Καὶ ἐτέραν, ὅταν ἄλλη ὕψωσις ἔγινε τὸ ἔτος 623 μ.Χ., ὁπότε ἦτο αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ Ἡράκλειος. Οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὸ ἔτος 614 μ.Χ. εἶχον κυριεύσει τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἶχον ἀρπάσει τὸν Τίμιον Σταυρόν. Μετὰ μακροὺς πολέμους ὁ Ἡράκλειος κατενίκησε τοὺς Πέρσας, ἀνέκτησε τὸν Τίμιον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον καὶ πάλιν ὕψωσεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν ἰδίαν ἡμέραν πού εἶχε γίνει καὶ ἡ πρώτη ὕψωσις.

γ) **Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Σημεῖου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.** Ἡ ἱερὰ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι, ὅταν ἦτο Πατριάρχης εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Κύριλλος (550) μ. Χ., ἐνεφανίσθη εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν τὸ σημεῖον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἠπλώνετο ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶν ἕως τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Ἡ ἐμφάνισις αὕτη τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἑορτάζεται τὴν 7ην Μαΐου ἐκάστου ἔτους.

δ) *Ἡ πρόδοτος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*. Ἐορτάζεται τὴν 1ην Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους. Καί

ε) *Ἡ ἑορτὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως*. Αὐτὴ ἡ ἑορτὴ ἀνήκει εἰς τὰς κινήτας δεσποτικὰς ἑορτάς. Ἐορτάζεται τὴν τρίτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ἡ προσκύνησις τοῦ Σταυροῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἔχει σκοπὸν νὰ ἐνδυναμώσῃ τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς. Καὶ τότε καὶ κατὰ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου, ἑορτὴν τῆς ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ψάλλεται καὶ τὸ τροπάριον «Τὸν Σταυρὸν Σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα, καὶ τὴν Ἀγίαν Σου Ἀνάστασιν δοξάζομεν».

Β' Κινήται Δεσποτικαὶ ἑορταί.

Αἱ κινήται δεσποτικαὶ ἑορταί, ἐκεῖναι δηλ. πού δὲν ἑορτάζονται ὀρισμένην ἡμερομηνίαν, διαιροῦνται εἰς δύο σειράς:

α) *Κινήτας ἑορτάς πρὸ τοῦ Πάσχα.*

β) *Κινήτας ἑορτάς μετὰ τὸ Πάσχα.*

1. Κινήται ἑορταί πρὸ τοῦ Πάσχα.

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ 325 μ.Χ., ὥρισε τὸ Πάσχα νὰ ἑορτάζεται «τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον, ἣτις φαίνεται μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν». Ἄν ἡ πανσέληνος συμπέσῃ Κυριακὴν, τότε τὸ Πάσχα ἑορτάζεται τὴν ἄλλην Κυριακὴν. Πάντοτε ὅμως, ὅπως ἀπὸ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους ὠρίσθη, ὅτι τὸ χριστιανικὸν Πάσχα πρέπει νὰ ἑορτάζηται ὕστερον ἀπὸ τὸ Πάσχα τῶν Ἑβραίων.

Μὲ βάσιν λοιπὸν τὸ Πάσχα, κανονίζονται αἱ κινήται δεσποτικαὶ ἑορταί πού εἶναι πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ μετὰ τὸ Πάσχα.

Αἱ πρὸ τοῦ Πάσχα κινήται ἑορταί εἶναι αἱ ἑξῆς:

1. *Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου*. Μὲ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν ἀρχίζουν αἱ κινήται δεσποτικαὶ ἑορταί. Εἶναι ἡ δεκάτη Κυριακὴ πρὸ τοῦ Πάσχα. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον (Λουκᾶς Κεφ. ΙΗ' παράγ. 10—14). Μᾶς διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν δύναμιν τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας.

2. *Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου.* Ἀκολουθεῖ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, συμπίπτει δηλ. ἐννέα Κυριακὰς πρὸ τοῦ Πάσχα.

Ἀναγινώσκεται ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου (Λουκᾶς κεφ. ΙΕ' παραγρ. 12—32). Μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τοὺς εἰλικρινῶς μετανοοῦντας.

3. *Ἡ Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω.* Κατ' αὐτὴν τὴν Κυριακὴν τρώγομεν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ κρέας. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγινώσκεται τὸ Εὐαγγέλιον περὶ *μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίας ζωῆς* (Ματθ. κεφ. ΚΕ' παραγρ. 31—46).

4. *Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου.* Κατ' αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα ἐπιτρέπεται νὰ τρώγομεν μόνον γαλακτερά. Ἡ ἐπομένη ἡμέρα εἶναι ἡ Καθαρὰ Δευτέρα, ποὺ ἀρχίζει ἡ νηστεία τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας μᾶς διδάσκει πῶς πρέπει νὰ προετοιμαζόμεθα διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. (Ματθ. κεφ. ΣΤ' παραγρ. 1—20).

5. *Πρώτη Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἢ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.* Λέγεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐορτάζεται ἡ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τῶν *Εἰκονομάχων* καὶ ἡ ἀναστήλωσις τῶν *Ἁγίων Εἰκόνων*. Τὸ Εὐαγγέλιον ἐκθέτει τὸ ὅτι ὁ Φίλιππος ᾠδήγησε τὸν Ναθαναὴλ πρὸς τὸν Κύριον καὶ ὅτι ὁ Κύριος ἐπῆνεσε τὸ ἄδολον καὶ τὴν εἰλικρινεῖαν τοῦ Ναθαναὴλ. (Ἰωάν. κεφ. Α' παράγραφος 44—52).

6. *Δευτέρα Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν.* Κατ' αὐτὴν ἐορτάζεται καὶ ἡ μνήμη τοῦ Βυζαντινοῦ Θεολόγου Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὑπερασπιστοῦ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οὗτος ἔζησε κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Τὸ Εὐαγγέλιον περιγράφει τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλυτικοῦ εἰς τὴν Καπερναοῦμ. (Μαρκ. κεφ. Β' 1—12)

7. *Ἡ τρίτη Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἢ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.* Τὴν ἐορτὴν ταύτην ἀνεφέραμεν εἰς τὰς ἀκινήτους δεσποτικὰς ἐορτάς. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον μᾶς διδάσκει ὅτι *ὅστις θέλῃ νὰ γίνῃ ὁπαδὸς τοῦ Κυρίου* πρέπει νὰ ἀρνηθῇ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. Εἶναι δὲ προτιμότερον νὰ κερδίσῃ κανεὶς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπὸ τὴν πρόσκαιρον εὐτυχίαν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. (Μαρκ. κεφ. Η' παράγραφος 34—37)

8. **Τετάρτη Κυριακή τῶν Νηστειῶν.** Κατ' αὐτὴν τιμᾶται ἡ μνήμη τοῦ Ἰωάννου, τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος. Οὗτος ἦτο περίφημος ἀσκητὴς τοῦ 7ου αἰῶνος, ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ. Τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας διδάσκει τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς καὶ νηστείας. Ἐπίσης εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ὁ Ἰησοῦς προλέγει εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ μέλλοντα γὰρ τοῦ συμβοῦν (Μαρκ. Κεφ. Θ' παράγρ. 17—35).

9. **Ἡ πέμπτη Κυριακή τῶν Νηστειῶν.** Τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην. (Μαρκ. κεφ. 1'. παράγραφος 32—45).

Κατὰ τὴν Τετάρτην τῆς ἐβδομάδος αὐτῆς ψάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ Μέγας Κανὼν. Εἶναι ἓν θαυμάσιον ἐκκλησιαστικὸν ποίημα ἀπὸ 230 στροφῶς ἢ τροπάρια ἔργον τοῦ Ἐπισκόπου Ἀνδρέου Κρήτης.

Τὴν Παρασκευὴν τῆς ἰδίας ἐβδομάδος ψάλλεται ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος. Εἶναι ποίημα γραφὲν ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 «Οἴκους» καὶ καθεὶς ἀρχίζει μ' ἓν γράμμα τοῦ Ἀλφαβήτου. Διὰ πρώτην φορὰν ἐψάλη ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολις μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Παναγίας, ἐσώθη ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων.

Τὸ Σάββατον αὐτῆς τῆς ἐβδομάδος ὀνομάζεται «Σάββατον τοῦ Λαζάρου». Ἐορτάζεται τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Κυρίου, ἡ Ἀνάστασις τοῦ φίλου του Λαζάρου, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν, ἐν Βηθανίᾳ.

9. **Ἡ Κυριακή τῶν Βαΐων.** (ἕκτη Κυριακή τῶν Νηστειῶν). Κατ' αὐτὴν εορτάζεται ἡ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη θριαμβευτικά. Ὁ Ἰησοῦς ἐκάθητο ἐπὶ «πώλου ὄνου», ὁ δὲ λαὸς ἔστρωνε χάμω κλάδους ἀπὸ βῆαια καὶ ἐνδύματα, διὰ γὰρ περάση ὁ Κύριος.

10. **Ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς.** Ἀπὸ τῆς Δευτέρας, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων ἀρχίζει σειρὰ μεγάλων χριστιανικῶν εορτῶν. Αἱ εορταὶ αὐταὶ ὅλαι τελοῦνται εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου διὰ τοῦτο ἡ Ἑβδομάς αὐτὴ καλεῖται καὶ Ἑβδομάς τῶν Παθῶν. Κάθε ἡμέρα ἀναφέρεται καὶ εἰς κάποιον γεγονὸς τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου.

α) Τὴν **Μεγάλην Δευτέραν** γίνεται μνεΐα (ἀνάμνησις) τοῦ Παγκάλου Ἰωσήφ, τοῦ υἱοῦ Ἰακώβ, τὸν ὁποῖον ἐπώλησαν οἱ

ἀδελφοί του. Τὰ παθήματα τοῦ Ἰωσήφ ὁμοιάζουν μὲ τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεται ἡ περικοπή τῆς κατηραμένης συκῆς (Ματθ. Κεφ. ΚΑ' παράγρ. 18—21).

β) *Τὴν Μεγάλην Τρίτην* γίνεται μνεία τῶν πέντε φρονίμων καὶ πέντε ἀνοήτων παρθένων. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεται ἡ σχετικὴ περικοπή (Ματθ. κεφ. ΚΕ' παράγρ. 1—13), καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ (Ματθ. κεφ. ΚΓ' παράγρ. 13—39), διὰ τὰς παρανομίας ποὺ διέπραττον.

γ) *Τὴν Μεγάλην Τετάρτην* γίνεται μνεία τῆς ἀμαρτωλῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἤλειψε μὲ μύρον τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου.

Ὁ Ὁρθος τῶν τριῶν τούτων Ἁγίων ἡμερῶν, ψάλλεται τὸ ἑσπέρας τῆς προηγουμένης ἡμέρας, διὰ τὰ προσέρχονται εὐκολώτερον οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, χωρὶς τὰ ἀπασχολῶνται ἀπὸ τὰς ἐργασίας των. Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ψάλλεται καὶ τὸ τροπάριον «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται». Τὴν ἑσπέραν τῆς Μ. Τρίτης ψάλλεται ὁ ὄρθρος τῆς Μ. Τετάρτης, ὁπότε ψάλλεται καὶ τὸ περιφημον τροπάριον τῆς Κασσιανῆς.

δ) *Ἡ Μεγάλη Πέμπτη.* Τὴν ἡμέραν αὐτὴν γίνεται μνεία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ὅτε ὁ Χριστὸς συνέστησε καὶ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἀκόμη γίνεται μνεία καὶ τῆς Προδοσίας τοῦ Ἰούδα. Ἀναγινώσκονται τὰ 12 Εὐαγγέλια, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφονται τὰ πάθη τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου μέχρι τοῦ ἐνταφιασμοῦ Αὐτοῦ.

ε) *Ἡ Μεγάλη Παρασκευή.* Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην γίνεται μνεία τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου, τῆς καταδίκης καὶ τοῦ Θανάτου Αὐτοῦ. Ὁραιότατα τροπάρια, καθὼς καὶ τὰ Εὐαγγέλια, ἀναφέρονται εἰς τὰ μαρτύρια τοῦ Κυρίου.

Τοὺς ἐμπτυσμούς, τὰ ὀαρίσματα, τὰ κολαφίσματα, τὸν ἀκάνθινον στέφανον, τὸν Σταυρὸν καὶ τὸν Θάνατον καὶ τὴν ταφήν. Ἀναγινώσκονται ἐπίσης περικοπαὶ ἀπὸ τοὺς Προφήτας, οἱ ὁποῖοι προλέγουν τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου. Εἶναι ἡμέρα γενικοῦ πένθους. Αἱ σημαῖαι κρέμονται μεσίστιοι, τὰ σήμαντρα ἠχοῦν πένθιμα καὶ γεμίζουν τὴν ψυχὴν τοῦ χριστιανοῦ μὲ θρησκευτικὴν λύπην καὶ συγκίνησιν. Κατὰ τὸ ἑσπέρας γίνεται ἡ ταφή τοῦ Κυρίου, ὅπου δὲ ὑπάρχει στρατός, γύρω ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιον τοποθετοῦνται φρουροὶ μὲ τὰ ὄπλα «ὑπὸ μάλης».

στ) **Τὸ Μέγα Σάββατον.** Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ Κύριος εἶναι εἰς τὸν τάφον καὶ φυλάσσεται ἀπὸ φρουράν!... Μετὰ τὴν λειτουργίαν ἀναγινώσκειται ὁ προφητικὸς στίχος «*Ἀνάστα ὁ Θεὸς κρίνων τὴν γῆν*». Ἀναγινώσκειται ἡ ἀναστάσιμος Εὐαγγελικὴ Περικοπὴ τοῦ Ματθαίου (Κεφ. ΚΗ' παρ. 1—10). Τὰ σήμαντρα κτυποῦν χαρομόσυνα. Γίνεται ἡ «Πρώτη Ἀνάστασις».

11. **Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.** Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἑορτὴ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀφοῦ ὁ Κύριος ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας εἰς τὸν τάφον, ἀνέστη καὶ ἐχάρισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Τὰ ψαλλόμενα τροπάρια εἶναι θριαμβευτικά. Οἱ ἄνθρωποι χαιρετῶνται μετὰ ξύ των: «*Χριστὸς Ἀνέστη*», «*Ἀληθῶς Ἀνέστη*» καὶ δίδουν τὸ φίλημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ὀνομάζει τὸ Πάσχα «*ἑορτὴν τῶν ἑορτῶν καὶ πανηγύρεον τῶν πανηγύρεων*». Ὁ λαὸς μας τὴν ὀνομάζει **Δαμπρὴν** ἢ **Δαμπράν, Μεγάλην ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως.** Περὶ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἀναγινώσκειται καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, σχετικὴ μὲ τὴν ἡμέραν. «*Εἴ τις εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω ταύτης τῆς καλῆς καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως*».

II. ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Αἱ κινήται δεσποτικαὶ ἑορταὶ μετὰ τὸ Πάσχα ἀρχίζουσι ἀπὸ τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων. Διαρκοῦν ὀκτὼ ἑβδομάδας μὲ ὀκτὼ Κυριακάς.

1. Ἡ ἑβδομάς τοῦ Πάσχα λέγεται *ἑβδομάς τῆς Διακαινισίμου* ἢ *Διακαινήσιμος ἑβδομάς.* Διότι μὲ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτήρος τὰ πάντα *ἀνεκαινίσθησαν* ἔγιναν καινούρια· νέα πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ζωὴ ἤρχισε διὰ τὸν κόσμον.

2. Ἡ *ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.* Τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινήσιμου ἑβδομάδος ἑορτάζεται ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν μνήμην τῶν θαυμάτων τῆς Θαυματουργοῦ Πηγῆς τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸ Μπαλουκλῆ ἐν Ἐπταπυργίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ναὸς ποῦ ἔχει κτισθῆ ἑπάνω εἰς αὐτὸ τὸ ἅγιασμα

ονομάζεται ναός τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ εἶναι μᾶλλον Θεομητορικὴ ἑορτὴ καὶ εἶναι ἡ μόνη κινητὴ Θεομητορικὴ ἑορτὴ.

3. *Ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ ἢ Ἀντίπασχα.* Εἶναι ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα. Γίνεται μνεῖα τῆς δευτέρας ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς του, ὅταν εὗρισκετο μαζί των καὶ ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς. Ὁ Κύριος τὸν ἐκάλεσε νὰ βάλῃ τὸν δάκτυλόν του εἰς τὰ σημεῖα τῶν τραυμάτων Του, διὰ νὰ πεισθῇ ὅτι ἀνέστη ὁ Κύριος. (Εὐαγ. Ἰωάν. κεφ. Κ' πρῶγ. 19-31).

4. *Ἡ τρίτη Κυριακὴ ἢ Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων.* Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν τιμᾶται ἡ μνήμη τῶν Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, οἵτινες ἐφρόντισαν διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Ἰησοῦ. Ὁμοίως τῶν γυναικῶν Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, Μαρίας τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμης, αἱ ὁποῖαι ἠγόρασαν ἀρώματα καὶ ἤλθαν διὰ νὰ ἀλείψουν τὸν Ἰησοῦν. (Μάρκου Κεφ. ΙΕ' παράγρ. 42—47 καὶ κεφ. ΙΣΤ' παράγρ. 1—3).

5. *Ἡ Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου ἢ τετάρτη Κυριακὴ.* Τὸ Εὐαγγέλιον περιγράφει τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλυτικοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ. (Ἰωάν. κεφ. Ε' παράγρ. 1—15).

6. *Ἡ πέμπτη Κυριακὴ ἢ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος.* Τὸ Εὐαγγέλιον ἀναφέρεται εἰς τὴν συνομιλίαν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Σαμαρείτιδα. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ὁ Κύριος μᾶς ὀρίζει καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ «*Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν*» (Ἰωάν. κεφ. Δ' παράγρ. 5. 42.)

7. *Ἡ ἕκτη Κυριακὴ ἢ Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ.* Τὸ Εὐαγγέλιον ἀναφέρεται εἰς τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. (Ἰωάν. κεφ. Θ' παράγρ. 1-38).

8. *Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου.* 40 ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα καὶ πάντοτε ἡμέραν Πέμπτην, ἑορτάζεται ἡ ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ Ἰησοῦς ἀνελήφθη, ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του ὑπόσχεσιν νὰ πέμψῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Ἅγιον Πνῦμα, νὰ τοὺς φωτίσῃ εἰς τὸ ἔργον των. (Μᾶρκ. Κεφ. ΙΣΤ' παράγρ. 19-20 Λουκ. Κεφ. ΚΔ' παράγρ. 50-53. Πράξ. Κεφ. Α' παράγρ. 9-12).

9. *Ἐβδόμη Κυριακὴ ἢ Κυριακὴ τῶν Ἀγ. Πατέρων.* Τιμᾶται ἡ μνήμη τῶν 318 Πατέρων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

10. **Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς.** 50 ἡμέρας μετὰ τὴν Ἐνάστασιν καὶ 10 μετὰ τὴν Ἀνάληψιν, ἐπεφοίτησε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἱδρῦθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία (Πράξ. κεφ. Β' παράγρ. 1-12 καὶ 37-47).

11. **Ἡ ὀγδόη Κυριακὴ ἢ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων.** Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τιμᾶται ἡ μνήμη ὅλων τῶν Ἁγίων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ εἶναι ἄγνωστοι. Ἡ ἀρετὴ ὅμως αὐτῶν καὶ ἡ θυσία των ἔστερέωσαν καὶ ἐξήπλωσαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Μὲ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Πάντων τελειώνουν καὶ αἰμετὰ τὸ Πάσχα κινητὰ δεσποτικὰ ἑορτὰ.

2. ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Αἱ Θεομητορικαὶ ἑορταὶ γίνονται πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου τῆς μητρὸς τοῦ Θεοῦ. Αἱ σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς :

1. **Ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου.** Ἐορτάζεται τὴν 8ην Σεπτεμβρίου τιμᾶται ἡ γέννησις Μαρίας, τῆς μητρὸς τοῦ Θεοῦ μας, ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄνναν.

2. **Τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου.** Ἐορτάζεται ἡ ἑορτὴ αὐτὴ τὴν 21ην Νοεμβρίου, πρὸς ἀνάμνησιν καὶ τιμὴν τῆς εἰσόδου τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν Ναόν.

3. **Ὁ Ἐθαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.** Ἐορτάζεται τὴν 25ην Μαρτίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀγγελίας τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Μαρίαν, ὅτι ἐξ αὐτῆς διὰ τῆς χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θὰ γεννηθῆ ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου.

4. **Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.** Ἐορτάζεται τὴν 15ην Ἀυγούστου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τῆς Παναγίας.

3. ΕΟΡΤΑΙ ΑΓΙΩΝ

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων γίνονται πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἄλλοι διὰ τῆς διδασκαλίας των, ἄλλοι διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν, ἄλλοι διὰ τῆς θυσίας καὶ τῆς ζωῆς των ἀκόμη, ἔστερέωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ θρησκείαν.

Τὴν μνήμην ὅλων τούτων τῶν ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν τιμᾶ ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ δὲ μνήμη αὐτῶν συμπύπτει συνήθως μὲ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου των. Ὄνομάσθησαν δὲ Ἅγιοι, δηλ. ἀναψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μαρτητοι, διότι κατώρθωσαν να ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ να ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των.

Ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφεραν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατατάσσονται οἱ Ἅγιοι. Ὅσοι ἔζησαν βίον ἐνάρετον καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας των καὶ τοῦ παραδείγματός των ὠφέλησαν τὴν ἐκκλησίαν καλοῦνται Ὅσοιοι Πατέρες τῆς ἐκκλησίας.

Ὅσοι ὠμολόγησαν πίστιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθησαν να ἀρνηθοῦν αὐτὴν ἐθανατώθησαν κατόπιν βασάνων, ὠνομάσθησαν *Μάρτυρες*.

Ἄλλοι ἐγκατέλειψαν τὸν κόσμον καὶ ἔζησαν τὴν ζωὴν των εἰς ἐρημίαις, ἵνα ἐκεῖ ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὠνομάσθησαν *Ἀσκηταί*.

Ὅμοίως ὡς Ἅγιοι τιμῶνται καὶ οἱ Προφῆται, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ ἔζησαν πρὸ Χριστοῦ, ἐν τούτοις εἶχον πίστιν ἰσχυρὰν καὶ ἔζων ἐνάρετον βίον, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὠμίλησε δι' αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Προφῆτας ὑπέστησαν καὶ μαρτυρικὸν θάνατον.

Μεταξὺ τῶν Ἁγίων τὰ πρωτεῖα κατέχουν οἱ Ἀπόστολοι. Πρῶτοι αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν, ἐπάλαισαν ἐναντίον πολλῶν δυσκολιῶν διὰ να διαδώσουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ οἱ περισσότεροὶ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοὺς Ἀποστόλους κατατάσσονται καὶ οἱ Ἅγιοι Κωνσταντίνος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας των πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Τοιουτοτρόπως δυνάμεθα να διαιρέσωμεν τὰς ἑορτὰς τῶν Ἁγίων ὡς ἐξῆς :

1. Ἑορταὶ Ἀποστόλων καὶ Ἰσαποστόλων

Τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου	29 Ἰουνίου
Τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου	30 Ν)βρίου
Τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου	14 Ν)βρίου
Τῶν Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης	21 Μαΐου
Τῶν 12 Ἀποστόλων	30 Ἰουνίου
Καὶ ἄλλων εἰς ἄλλας ἡμέρας τοῦ ἔτους.	

2. Ἑορταὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἱεραρχῶν

Βασιλείου τοῦ Μεγάλου	1 Ἰανουαρίου
Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου	13 Νοεμβρίου
Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου	25 Ἰανουαρίου
Οἱ τρεῖς Οὗτοι Ἱεράρχαι τιμῶνται καὶ εἰς κοινὴν ἑορτὴν, τελουμένην τὴν	30 Ἰανουαρίου
Τοῦ ἁγίου Νικολάου	6 Δεκεμβρίου
Τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος	12 »
Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου	18 Ἰανουαρίου

3. Ἑορταὶ Μαρτύρων

Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου	26 Ἀπριλίου
Ἰαματικοῦ Παντελεήμονος	27 Ἰουλίου
Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου	26 Ὀκτωβρίου
Πρωτομάρτυρος Στεφάνου	27 Δεκεμβρίου
	κ. ἄ.

4. Ἑορταὶ μεγάλων Ἀσκητῶν

Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου	17 Ἰανουαρίου
Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου	20 »
	κ. ἄ.

5. Ἑορταὶ Προφητῶν

Ἰερεμίου	6 Μαΐου
Ἡλία	20 Ἰουλίου
Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ, ἡ γέννησις	24 Ἰουνίου
» » » ἡ σύναξις	7 Ἰανουαρίου
» » » ὁ θάνατος	29 Ἰανουαρίου

Ἡ ἐκκλησία μας τιμᾷ καὶ τὴν μνήμην πολλῶν ἄλλων ἁγίων. Ἐν ἀναγνώσῳ ἐν *Μηναῖον*, θὰ ἴδωμεν εἰς ἐκάστην ἡμέραν ὅτι συμπύπτει ἡ ἑορτὴ οὐχὶ ἐνὸς μόνου, ἀλλὰ πολλῶν ἁγίων· πολλῶν τὰ ὀνόματα μάλιστα εἶναι ἄγνωστα. Διὰ τοῦτο ἔχει καθιερωθῆ καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων Πάντων.

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

1. **Τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.** Ὁ Ἀνδρέας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου καὶ ὁ πρῶτος μαθητὴς τὸν ὁποῖον ἐκάλεσεν ὁ Ἰησοῦς. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ Πρωτόκλητος. Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Βιθυνίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸν Εὐξείνιον Πόντον, Θράκην, Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ κυρίως Ἑλλάδα. Ἰδρυσεν καὶ ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου. Εἰς βαθὺ γῆρας 80 περίπου ἐτῶν, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰς Πάτρας, σταυρωθεὶς ἐπὶ Σταυροῦ σχήματος Χ. Θεωρεῖται ὁ προστάτης Ἅγιος τῶν Πατρῶν, ὑπάρχει δὲ ὁμώνυμός του λαμπρότατος ναὸς εἰς τὰς Πάτρας. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 30 Νοεμβρίου.

2. **Τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.** Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὸ 330 μ. Χ.

Ἐλαβεν ἀνατροφὴν χριστιανικὴν ἀπὸ τὴν Μητέρα του, Ἐμμέλειαν καὶ τὴν μάμμην του Μακρίνην. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ κατόπιν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνωρίσθη καὶ συνεδέθη διὰ θεοφιῆς φιλίας μὲ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Τὸ 362 ὁ μητροπολίτης Καισαρείας Εὐσέβιος ἐχειροτόνησεν αὐτὸν Διάκονον καὶ τὸ 370 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐσεβίου, ἐξελέγη μητροπολίτης Καισαρείας. Συνέγραψε σπουδαῖα βιβλία α) δογματικά, β) ἀσκητικά, καὶ γ) παιδαγωγικά καὶ θεϊαν λειτουργίαν, ἣ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του.

Ἐδειξε μέγα θάρρος ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν. Ἰδρυσαν εἰς τὴν πατρίδα του πολλὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα. Ἀπέθανε τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 379 καὶ ἐκηδεύθη ἐν μέσῳ βαθυτάτης θλίψεως τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας του, τόσος κόσμος εἶχε μαζευθῆ, ὥστε πολλοὶ ἀπέθανον ἀπὸ τὸν συνωστισμόν. Ἡ μνήμη του τελεῖται τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἡμέραν τοῦ θανάτου του.

3. **Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.** Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἦτο ἀνώτερος ἀξιωματικὸς (χιλίαρχος). Διαιμοίρασε τὴν μεγάλην του περιουσίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ὁμολόγησεν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν. Μὴ δεχθεὶς νὰ ἀρνηθῆ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ πίστιν καὶ νὰ καταδιώξη τοὺς Χριστιανοὺς ἐθανατώθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 23ην Ἀπριλίου. Θεωρεῖται εἰς ἕκ

τῶν μεγαλυτέρων Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ προστάτης τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ εἰκὼν του ζωγραφίζεται ἐπάνω εἰς τὰς σημαίας τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς.

4. **Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.** Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ γονεῖς εὐσεβεῖς. Ἦτο, ὅπως καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ ὠμολόγησε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἐφυλακίσθη τὸ ἔτος 303 μ. Χ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐξεδόθη διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ θανατῶνται οἱ Χριστιανοί, ποῦ δὲν ἀρνοῦνται τὴν Θρησκείαν των. Ὅταν δὲ ἔγινεν γνωστὸν, ὅτι ὁ χριστιανὸς Νέστωρ, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς τὸ στάδιον τὸν εἰδωλολάτρην παλαιστὴν Λυαῖον, ἐζήτησε προηγουμένως τὴν εὐλογίαν τοῦ Δημητρίου, οἱ εἰδωλολάτραι ἐζήτησαν νὰ θανατωθῇ ὁ Δημήτριος. Ἐθανατώθη τὴν 26ην Ὀκτωβρίου καὶ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέβλυσε μύρον. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη «Μυροβλήτης». Θεωρεῖται ὁ προστάτης Ἅγιος τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ὑπάρχει καὶ λαμπρὸς ναὸς αὐτοῦ.

5. **Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου.** Οὗτος ἐγεννήθη τὸ 251 ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ πλουσίους γονεῖς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀφοῦ ἐδιδάχθη τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, διεμοίρασε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον, ἵνα μόνος του ἀφιερωθῇ εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος δύο φορὰς ἀφῆκε τὴν ἔρημον τὸ 311, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς κατεδίωκε τοὺς Χριστιανούς, καὶ τὸ 351, ὅταν οἱ Ἀρειανοὶ πάλιν κατεδίωκον τοὺς Χριστιανούς. Κατήλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς Χριστιανούς. Κατὰ τὴν δευτέραν του κάθοδον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀπέθανε τὸ ἔτος 361. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 17 Ἰανουαρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΩΣ ΛΑΤΡΕΥΕΤΑΙ Ο ΘΕΟΣ Ἡ ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

1. Ἱεραὶ ἀκολουθίαι

Κάθε ἄνθρωπος, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκειται, ἠμπορεῖ νὰ προψηφιοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σεύχεται καὶ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, διότι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών.

Ὅπως ὅμως προηγουμένως εἶπομεν, ἡ κοινὴ προσευχὴ καὶ λατρεία ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν, διότι οἱ Χριστιανοὶ ὡς ἀδελφοὶ προσεύχονται πρὸς τὸν κοινὸν Πατέρα. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν κοινὴν λατρείαν, τοὺς χριστιανούς ἀντιπροσωπεύει ὁ ἱερεὺς καὶ προσεύχεται ὑπὲρ αὐτῶν, καθιερώθησαν καὶ ἰδιαίτεροι τύποι λατρείας, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ποῦ γίνεται ἡ κοινὴ λατρεία καὶ προσευχή. Οἱ τύποι αὐτοὶ ὀνομάζονται *Ἱεραὶ ἀκολουθίαι*, διότι γίνονται μὲ ὠρισμένην τάξιν καὶ σειράν. Ἀναλόγως δὲ τῶν περιστάσεων, αἱ Ἱεραὶ ἀκολουθίαι διαιροῦνται εἰς *τακτικὰς* καὶ εἰς *ἐκτάκτους*, εἶναι ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι γίνονται εἰς ὠρισμένον τόπον καὶ χρόνον, *ἐκτακτοὶ* δὲ ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων περιστάσεων.

Αἱ σπουδαιότεραι ἀκολουθίαι τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἐκεῖναι ποὺ περιλαμβάνουσιν ὅλας τὰς προσευχὰς τῆς ἡμέρας. Εἶναι δὲ οὕτω καθωρισμένα, ὥστε ἡ μία εἶναι συνέχεια τῆς ἄλλης.

Ἐκτακτοὶ ἀκολουθίαι εἶναι τὰ μυστήρια, ἐγκαίνια ναῶν, κηδεῖαι κ.τ.λ.

2. Ἡ Θεία λειτουργία

Ἡ σπουδαιότερα τῶν τακτικῶν ἀκολουθιῶν εἶναι ἡ *Θεία λειτουργία*, διότι κατ' αὐτὴν τελεῖται ἡ *Θεία εὐχαριστία*.

Ὅπως γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, πρὸ τοῦ θανάτου Του, ἔκαμε μὲ τοὺς μαθητὰς Του τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Κατ' αὐτὸν ἠλόγησε τὸν ἄρτον, ἔκοψε καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του λέγων· «*Λάβετε φάγετε τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου*».

Ὅμοιως ἠλόγησε καὶ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς Του λέγων· «*Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου*». Καὶ κατόπιν τοὺς συνέστησε νὰ ἐκτελοῦν τὸ μυστήριον τοῦτο· «*Τοῦτο ποιῆτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*».

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ συχνὰ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ μετελάμβαναν ἀπὸ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου. Ἡ τελετὴ αὕτη κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀπλή. Πολὺ σύντομα ὅμως εἰς τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἠφησιοποιήθη ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στίας, προσετέθησαν και διάφοροι προσεχαι και ανάγνωσις από τας Ἁγίας Γραφάς και διδασκαλίας.

Οὕτω σιγά· σιγά καθιερώθη ιδιαίτερα σειρὰ και ἀκολουθία διὰ τὴν τέλεισιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *λειτουργία*.

Πρῶτος ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφότης, ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἔγραψε θείαν λειτουργίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀρχαιότερα. Ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα «*Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ*» και εἶναι ἀρκετὰ μακρά.

Συντομωτέραν λειτουργίαν ἔγραψεν ὁ Μέγας Βασίλειος, «*Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*».

Ἀκόμη συντομωτέραν λειτουργίαν ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὀνομάζεται «*Λειτουργία Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*».

Ἡ πρώτη τελεῖται μόνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου (23 Ὀκτωβρίου).

Ἡ δευτέρα τελεῖται δέκα φορὰς τὸ ἔτος. Τὰς πέντε πρότας Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μ. Πέμπτην, τὸ Μ. Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, τὴν παραμονὴν τῶν Φώτων και τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται καθ' ὄλιον τὸ ἄλλο ἔτος. Ὑπάρχει και τετάρτη λειτουργία «*τῶν Προηγουμένων Δόρων*». Αὕτη γίνεται κάθε Τετάρτην και Παρασκευὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μ. Δευτέραν, Μ. Τρίτην και Μ. Τετάρτην. Λέγεται δὲ λειτουργία τῶν Προηγουμένων Δόρων, διότι τὰ τίμια δῶρα, ποῦ χρησιμοποιοῦνται εἶναι ἡγιασμένα ἀπὸ τὴν προηγουμένη Κυριακὴν.

3. Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας Διαίρεσις αὐτῆς

α) Ὁ Ὄρθρος

Ἡμεῖς ὅταν λέγομεν λειτουργίαν, ἐννοοῦμεν συνήθως αὐτὴν τὴν ἀκολουθίαν, ἡ ὁποία τελεῖται εἰς τοὺς ναοὺς ἐκάστην Κυριακὴν ἢ ὅποιανδήποτε ἄλλην ἑορτὴν· ὅμως ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι σωστή. Διότι πρὸ τῆς λειτουργίας τελεῖται ὁ «Ὁρ-

θρος», λέγεται δὲ Ὁρθρος διότι ἡ ἀκολουθία αὐτὴ γίνεται συν-
ήθως πρῶτῃ, πρὶν ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος.

Ὁ ὄρθρος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποῦ θὰ εἰσέλθῃ ὁ Ἱερεὺς εἰς τὸν Ναὸν καὶ τελειώνει μὲ τὴν Μεγάλην Δοξαλο-
γίαν. Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Ἱερεὺς ἐτοιμάζει τὰ τί-
μα Δῶρα εἰς τὴν πρόθεσιν, ἐνῶ οἱ ψάλται ψάλλουν διάφορα
τροπάρια. Οἱ πιστοὶ ἔρχονται σιγά-σιγά, τότε, ἵνα ὅταν θ' ἀρ-
χίσῃ ἡ θεία λειτουργία, εὐρίσκωνται ὅλοι εἰς τὸν ναόν.

β) Ἡ κυρίως θεία λειτουργία

Ι. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων

Μετὰ τὸ τέλος τῆς Δοξαλογίας, ὁ διάκονος, ἂν ὑπάρχῃ,
λέγει *»Εὐλόγησον Δέσποτα*». Ὁ Ἱερεὺς κρατᾷ ὑψηλὰ τὸ Ἱε-
ρὸν Εὐαγγέλιον, κάμνει σταυρὸν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ
ἐκφωνεῖ: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰῶνων». Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀρχίζει ἡ Θεία λειτουρ-
γία.

Ὅπως γνωρίζομεν, ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη ὕστερα ἀπὸ
πολλοὺς ἀγῶνας καὶ θυσίας. Οἱ δὲ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐβαπτί-
ζοντο εἰς μεγάλην ἡλικίαν καὶ ἀφοῦ πρῶτον ἐδιδάσκοντο τὴν
τὸν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ὁμολόγουν τὴν πίστιν τῶν
εἰς τὸν Χριστόν. Ἔως ὅτου βαπτισθοῦν ἐλέγοντο κατηχού-
μενοι. Εἶχαν δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς κοινὰς
προσευχὰς τῶν πιστῶν, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τὸ μυστήριον τῆς
Θείας Εὐχαριστίας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν
τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦτο, εἶναι φανερόν ὅτι οἱ κατηχούμενοι
δὲν ἠμποροῦσαν νὰ παρακολουθήσουν ὅλην τὴν θείαν λειτουρ-
γίαν. Μόνον ἓνα μέρος αὐτῆς. Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς λειτουργίας
ὀνομάζεται «Λειτουργία τῶν κατηχομένων», διότι παρέμεναν
εἰς τὸν ναὸν οἱ κατηχούμενοι μαζὺ μὲ τοὺς πιστοὺς. Ἡ Λει-
τουργία τῶν κατηχομένων ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐκφώνησιν: «Εὐ-
λογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς» μέχρι τοῦ σημείου ποῦ ὁ
Ἱερεὺς, καὶ σήμερα ἀκόμη, ἀπαγγέλει «Ὅσοι κατηχούμενοι
προελέθετε (=ἐξέλθετε, φύγετε), κατηχούμενοι προέλθετε, μὴ
τις τῶν κατηχομένων (νὰ μὴ) μείνῃ κανεὶς κατηχούμενος), ὅσο

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» Τότε οἱ κατηχούμενοι ἐξήρχοντο τῶν ναῶν.

Σήμερον δὲν ὑπάρχουν πλέον κατηχούμενοι. Ὅμως ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν ἐκφώνησιν αὐτήν, διὰ τὰ διατηρεῖται ἡ παράδοσις. Δὲν ὑπάρχουν δὲ κατηχούμενοι σήμερον, διότι οἱ χριστιανοὶ βαπτίζονται, ὅταν εἶναι ἀκόμη νήπια.

II. Ἡ Λειτουργία τῶν πιστῶν

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν κατηχομένων μένουσιν οἱ πιστοὶ καὶ συνεχίζεται ἡ λειτουργία. Εὐλογοῦνται τὰ Τίμια Δῶρα καὶ οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνουσι τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

γ) Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας

Εἶπομεν ὅτι ἡ Θεία λειτουργία ἀρχίζει, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ τὸ «*Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς*», οἱ δὲ ψάλται ἀπαντοῦν «*Ἀμήν*» καὶ ὁ διάκονος ἔρχεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ἀντικρὺ τῆς ὥραίας Πύλης καὶ ἐκφωνεῖ τὴν «*Μεγάλην Συναπτήν*». (Ἄν δὲν ὑπάρχει διάκονος, τὴν Μ. Συναπτὴν ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς, πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης). Λέγεται Μεγάλη Συναπτὴ, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς δεήσεις, ἐνωμένας (συναπτωμένας) μεταξύ των. Κατ' αὐτὴν δεόμεθα εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ Κόσμου, ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τοῦ Κλήρου, τοῦ Βασιλέως καὶ ὅλης τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας, τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Στρατοῦ, ὑπὲρ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς, τῆς σωτηρίας τῶν αἰχμαλώτων κ.λ.π.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς Μ. Συναπτῆς, οἱ ψάλται ψάλλουσιν τὰ Ἀντίφωνα, δηλ. στίχους ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἰς τρεῖς σειράς. Μετὰ καθὲν σειράν ὁ Διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ τὴν μικρὰν Συναπτήν, δηλ. ὀλίγας δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν.

Μετὰ τὰ ἀντίφωνα ἀκολουθεῖ ἡ λεγομένη Μικρὰ Εἴσοδος ἢ Εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ διάκονος καὶ ὁ ἱερεὺς, ἢ οἱ ἱερεῖς, ἂν εἶναι περισσότεροι, ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν βορείαν πύλην τοῦ Ἱεροῦ. Προπορεύονται λαμπάδες, τὰς ὁποίας κρατοῦν συνήθως παιδιά, ἀκολουθεῖ ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς κρατῶν τὸ Ἱερόν Εὐαγγέλιον καὶ ἀκολουθοῦν λαμπάδες. Στέκονται

εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ, ὁ Διάκονος ὑψώνει τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐκφωνεῖ: «Σοφία ὀρθοί» δηλ. τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο εἶναι ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ σεβασμὸν πρέπει νὰ σηκωθοῦν ὅλοι ὀρθοί. Κατόπιν εἰσέρχονται ἀπὸ τὴν ὠραίαν Πύλην εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἀποθέτουν τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Κατόπιν ψάλλεται «*Τρισάγιον*» δηλ. «**Ἄγιος ὁ Θεός— Ἄγιος Ἰσχυρὸς— Ἄγιος Ἀθάνατος, ἔλεησον ἡμᾶς*» τρεῖς φορές. Ὄταν τελειώσει τὸ τρισάγιον ἀναγινώσκεται μία περικοπὴ ἀπὸ τὰς Πράξεις ἢ τὰς Ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων. Ὑστερα ὁ Διάκονος ἀναβαίνει εἰς τὸν Ἄμβωνα καὶ ἀναγινώσκει μίαν περικοπὴν ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ἄν δὲν ὑπάρχει διάκονος, τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκει ὁ Ἱερεὺς, πάντοτε ὅμως ἀπὸ τὴν ὠραίαν Πύλην. Μετὰ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀκολουθεῖ ἐνίοτε θεῖον κήρυγμα. Τὸ κήρυγμα τοῦτο ἔχει σχέσιν μὲ τὴν περικοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου συνήθως.

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος ἀπαγγέλει τὴν «*Ἐκτενῆ δέησιν*». Εἶναι σειρὰ ἀπὸ δεήσεις ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν τῶν Βασιλέων, τοῦ λαοῦ, τῶν ἐργαζομένων ὑπὲρ τοῦ ναοῦ, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἀποθανόντων, ὑπὲρ τῶν κατηγουμένων. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπαγγέλεται καὶ τὸ «*Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε*» καὶ ἔταν ὑπῆρχον κατηχούμενοι ἀποχωροῦσαν ἀπὸ τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Ἦδη ἀρχίζει ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν, τὸ ἱερώτερον μέρος τῆς θείας Λειτουργίας. Ὁ Ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανούς καὶ οἱ ψάλλται, λέγουν ἀργὰ καὶ μελωδικὰ τὸν χερουβικὸν ἕμνον. «*Οἱ τὰ Χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ Ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ἕμνον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποδώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενοι τάξεσιν. Ἀλληλούϊα*». Δηλ. ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ αὐτὴν τὴν στιγμήν ἀντιπροσωπεύομεν μυστηριωδῶς τὰ Χερουβὶμ (τοὺς Ἄγγέλους) καὶ ψάλλομεν εἰς τὴν ζωοποιὸν Ἁγίαν Τριάδα τὸν τρισάγιον ἕμνον ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν κάθε σκέψιν τῆς ζωῆς μας καὶ ἄς ἐτοιμασθῶμεν νὰ ἀποδεχθῶμεν τὸν βασιλέα τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον περιστοιχίζουσι ἀόρατοι αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις.

Ὄταν οἱ ψάλλται φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον «ὡς τὸν Βασιλέα» σταματοῦν, γίνεται ἀπόλυτος σιγή. Ἡ στιγμή εἶναι φοβε

ρά και ἱερά. Ἀπὸ τὴν βορείαν Πύλνν τοῦ Ἱεροῦ ἐξέρχονται τὰ τίμια Δῶρα, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Προηγούνται παιδία μὲ λαμπάδες καὶ θυμίαμα. Ἀκολουθεῖ ὁ διάκονος κρατῶν τὸν Ἅγιον Δίσκον καὶ ὁ Ἱερεὺς κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον. Ἀκολουθοῦν πάλιν λαμπάδες. Ὁ Διάκονος ἐκφωνεῖ: Πάντων ἡμῶν μνησθεῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βασιλείᾳ Αὐτοῦ, πάντοτε νῦν, καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων». Κατόπιν ὁ Ἱερεὺς εὐχεται ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, ὑπὲρ τοῦ Ἔθνος καὶ τοῦ στρατοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Κατόπιν εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἱερόν καὶ ἀποθέτουν τὰ Τίμια Δῶρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ἡ εἴσοδος αὐτὴ λέγεται «Μεγάλῃ Εἴσοδος». Οἱ ψάλλται συμπληρώνουν τὸν Χερουβικὸν ὕμνον. Κατόπιν ἀπαγγέλλονται διάφοροι εὐχαὶ ἀπὶ τὸν Ἱερέα καὶ τὸν Διάκονον, καὶ ἀπαγγέλλεται «τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως». Ὅλοι οἱ παρόντες ὁμολογοῦν πίστιν εἰς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, Πατέρα Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τώρα ἀρχίζει τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς θείας λειτουργίας. Γίνεται ὁ «Ἁγιασμὸς τῶν τιμίων Δώρων». Ἀναγινώσκειται ἡ εὐχὴ τῆς «Μετουσιώσεως» καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ Ἄρτος καὶ ὁ Οἶνος μεταβάλλονται εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ εὐχὴ τῆς μετουσιώσεως εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη. Ὅσῃν ὄραν ἀναγινώσκειται οἱ ψάλλται ψάλλον διάφορα τροπάρια. Ἀφοῦ ὁ Ἱερεὺς ἐπικαλεσθῆ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εὐχεται ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν καὶ παρακαλεῖ τοὺς Ἁγίους νὰ μεσιτεύσουν εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἀξιῶσθαι νὰ κοινωνήσωμεν τῶν Τιμίων Δώρων, ἐνῶ ὁ Διάκονος ἀπαγγέλλει ἄλλην «ἐκτενῆ δέησιν». Ἡ δέησις τελειώνει μὲ παράκλησιν πρὸς τὸν Θεόν, νὰ μᾶς ἐπιτρέπη νὰ τὸν παρακαλοῦμεν καὶ νὰ ζητῶμεν τὴν προστασίαν Του. Εἰς ἀπὸ τοὺς Ψάλλτας ἀπαγγέλλει τὴν «Κυριακὴν προσευχὴν», τὸ «Τὸ Πάτερ ἡμῶν».

Κατόπιν ὁ Ἱερεὺς ἐκφωνεῖ «Πρόσχωμεν τὰ Ἅγια τοῖς Ἁγίσις». Τὴν ἱεράν αὐτὴν στιγμὴν μερίζεται ὁ Ἅγιος Ἄρτος καὶ τίθεται μέρος ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου. Οἱ Ἱερεῖς μεταλαμβάνουν ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ, ἐνῶ οἱ ψάλλον ἀργῶς «Κοι-

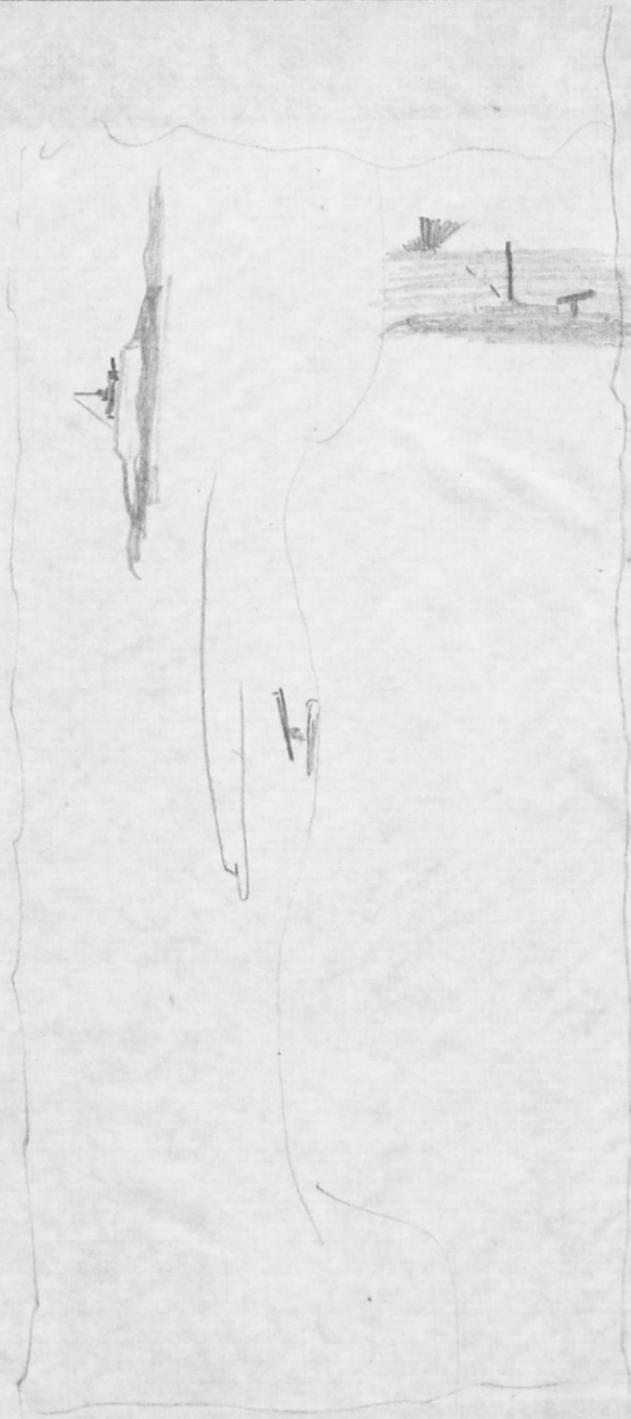
νωμικόν. Τὸ Κοινωνικὸν εἶναι στίχος ψαλμικός. Συνήθως ψάλλεται τὸ «*Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν Οὐρανῶν. Ἀλληλοῦτα*» Ἀναλόγως ὅμως τῶν ἑορτῶν δύναται τὸ Κοινωνικὸν νὰ εἶναι καὶ ἄλλος στίχος.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Κοινωνικοῦ ἀνοίγει ἡ ὥραία Πύλη καὶ ὁ ἱερεὺς κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον, ἐξέρχεται εἰς τὴν ὥραϊαν πύλην καὶ ἐκφωνεῖ «*Μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε*». Καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ κοινωνήσουν.

Κατόπιν ὁ ἱερεὺς κάμνει εὐχαριστηρίους προσευχὰς εἰς τὸν Θεόν, διότι ἠξίωσε τοὺς Χριστιανοὺς νὰ παρακολουθήσουν τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ νὰ κοινωνήσουν τοῦ Σώματος καὶ τοῦ αἵματος. Ἀφοῦ δὲ ἐπικαλεσθῆ τὴν εὐλογίαν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς, ἀπολύει (τελειώνει) τὴν θείαν λειτουργίαν μὲ παράκλησιν καὶ εὐχὴν πρὸς τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Δυνάμεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ πάντων τῶν Ἁγίων νὰ ἐλεήσῃ καὶ νὰ σώσῃ ἡμᾶς πάντας «*Δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς, Ἀμήν.*»

Κατόπιν μοιράζει τὸ ἀντίδορον καὶ οἱ πιστοὶ ἀπέρχονται δοξολογοῦντες τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστοῦντες αὐτόν, διότι τοὺς ἠξίωσε νὰ παρακολουθήσουν τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

'Αδαμαντίου 'Αδ. - 'Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία Ε' τάξ. *έγκριμένη*.
 - 'Η Τουρκοκρατία και 'Η 'Ελληνική 'Επανάσταση ΣΤ' τάξος *έγκριμένη*

Μ. Λιουδάκη - Σ. 'Αλεξίου. - 'Ιστορία 'Αρχαίας 'Ελλάδος Γ' τάξος Δ

Η. Ραζμρου - Σ. 'Αλεξίου - Βυζαντινή 'Ιστορία Ι. τάξος
 - Νέα 'Ελληνική 'Ιστορία Σ' τάξος

Β'. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Μ. Λιουδάκη - Σ. 'Αλεξίου - 'Αριθμητικά Προβλήματα Γ' τάξος Δ

· · · · · Γ - Δ' ·
 · · · · · Ε · *έγκριμ*
 · · · · · Σ' · ·

Παπαδοπούλου Η. - Γεωμετρία Ε' και Σ' τάξος

Γ'. ΦΥΣΙΚΑ

Ε. Χατζηγιάννη - Σ. 'Αλεξίου - Ζωολογία Γ' και Δ' τάξος

· · · · · Πειραματική Ε.
 · · · · · - Γεωλογία και 'Ορυκτολογία Ε' και Σ'

Μ. Λιουδάκη - Σ. 'Αλεξίου - Φυτολογία Ε' και Σ' τάξος
 - Ζωολογία και 'Ανθρωπολογία Ε' και Σ' τάξος

Χαρ. Κακουλάκη - Φυτολογία Γ' και Δ' τάξος

Δ' ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

Ε. 'Αλεξίου - Α. Πρίντζη - Πρώτα Μοθήματα Γεωγραφίας Γ' τάξος
 Γεωγραφία 'Ατλας 'Ελλάδος Γ' και Δ' τάξος

· · · · · - Γεωγραφία 'Ατλας 'Ηπειρώων Ε' τάξος
 · · · · · - Γεωγραφία 'Ατλας 'Ευρώπης Σ'

Ε. Χατζηγιάννη - Σ. 'Αλεξίου - Νέα Γεωγραφία 'Ελλάδος Δ' τάξος
 - Νέα Γεωγραφία 'Ηπειρώων Ε'
 - Νέα Γεωγραφία 'Ευρώπης Σ'

Χριστοπούλου Η. - Γεωγραφικός 'Ατλας *έγκριμένος*

Φυλακίτης 'Αλ. - Γεωγραφικός 'Ατλας *έγκριμένος*

Ε' ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Κουϊμρουτσπούλου Δ. - Πρώτα Μοθήματα Γ' τάξος
 - 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία Ε' και Σ' *έγκριμένη*

· · · · · Διευρητική Σ' τάξος
 - 'Ορθόδοξος Χριστιανική Κατήχησις
 - Κείμενα και 'Ερωτήρια 'Επιγραφίων

Α. Πρίντζη Μ. Φλέσσα. - Κατή 'Ασθήκη Δ' τάξος

ΣΤ'. ΔΙΑΦΕΡΑ

Χ. Κακουλάκη - Μ. Ριζου - Γραμματική Καθαρευούσης Ε' και Σ' τάξος

ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΙΑ

'Αλεξανδρίδη Α. - 'Η 'Ιχνογραφία του Δημοτ. σχολείου Στιμά 12 τετραδίων (έν δι' 'Εκαστην τάξην) με 'υποδείγματα, 'δηγίας και χώρων νέων δι' 'ακρίσεις του μαθητού.

'Αλεξανδρίδη Α. - Σ. 'Αλεξίου - 'Η Καλλιγραφία της 'Ορθής Γραφής. Στιμά 12 τετραδίων (έν δι' 'Εκαστην τάξην) με 'υποδείγματα 'δηγίας και χώρων νέων δι' 'ακρίσεις του μαθητού.